

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №2 (78)
(люты)

www.lit-bel.org www.novychas.info

Анонс

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё лютага.....	с. 2.
«ПАМЯЦЬ»: згадкі Януса МАЛЬЦА пра Неанілу ТУЛУПАВУ.....	с. 3.
«ЭСЭ»: экскурс Валерыя СТРАЛКА пра Сіняводскую бітву.....	с. 4.
«ФОРУМ»: вершы Вікі ТРЭНАС і «працэс напісання»	
Ніколя ЛЮБЧА.....	с. 5.
«ЭСЭ»: Данута БІЧЭЛЬ – пра Уладзіміра ДАМАШЭВІЧА, рэдактарскі лёс і перажытае.....	с. 6.
«ПАЗЭІЯ»: вершы Фелікса БАТОРЫНА і Януса МАЛЬЦА.....	с. 7.
«ЧЫТАЛЬНЯ»: новае апавяданне Юры СТАНКЕВІЧА	
«Лаўцы верхаодак».....	с. 8-9.
«ПАЗЭІЯ»: вершы Алеся ПЛОТКІ.....	с. 10.
«ПЕРАКЛАД»: аповед «Яйка» Шэрвуда АНДЭРСАНА ў перастварэнні Юлі ЦІМАФЕЕВАЙ.....	с. 11-12.
«ПРОЗА»: аповед «Бацька» Уладзіміра МІХНО.....	с. 13-14.
«ЗГАДКІ»: Уладзімір МАРОЗ пра новы раман Уладзіміра НЯКЛЯЕВА і «свой раман» з Мінскам.....	с. 15.
«СВЕТ»: навіны літаратурнага замежжа.....	с. 16.

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

▶ ПАМОЛЕТ

КАРОТКАЯ ЛЕКЦЫЯ ПРА НАЦЫЯНАЛЬНУЮ ІДЭЮ

Віктар САЗОНАЎ

Пасля развалу сацыялістычнага лагера маладыя незалежныя рэспублікі сталі на радасцях хутка будаваць сваю нацыянальную ідэалогію. Паколькі кожны народ на свеце хоча быць не толькі сытым, але і вечным, то само існаванне яго без нацыянальнай ідэі падаецца вельмі нелагічным і супярэчлівым.

Вось і пачалі яе шукаць у былых сацыялістычных краінах усе, хто не выкарыстаў смутны і мутны час для таго, каб узбагаціцца ў бізнэсе або зрабіць кар'еру ў палітыцы. А спрэчак было колькі, і кожны сваё хацеў. Але ўсе будавалі падмуркі на гістарычнай спадчыне.

Беларусы не былі выключэннем. Але пакуль яны займаліся пабудовай гістарычнай іерархіі, іншыя паразбіралі іхных і агульных нацыянальных герояў, як заўсёды спрытныя бабулькі разбіраюць соль, цукар і запалкі перад пачаткам вайны.

У нацыянальных колах тых часоў нават узнік такі анекдот. Нібыта паспрачаліся суседзі беларусаў пра тое, хто больш чалавецтву даў. Палякі кажуць: мы. Мы далі такога героя і воіна, як Касцюшка. І такога кампазітара, як Агінскі. Але тут рускія з імі не пагаджаюцца. Кажуць, наш Чайкоўскі не менш вядомы ў свеце музыка, чым ваш Агінскі. А такі мысліцель, як Дастаеўскі, увогуле для чалавецтва мае надзвычай вялікае значэнне. Можна, нават большае, чым мысліцелі антычнасці. І нават большае, чым мысліцелі будучага. І нават большае, чым уменне чалавека гаварыць.

Тут ужо і літоўцы не пагаджаюцца. Заела іх так, што аж кулакі пасціскалі. Кажуць, гэта іх Вітаўт Грунвальдскую бітву выйграў, таму і ёсць найвялікшым ваяром. А без перамогі на Грунвальдскім полі гэтая спрэчка ўвогуле не мела б аніякага сэнсу. Бо ўсе прозвішчы вялікіх людзей былі б нямецкія.

Тут палякі кулакі пасціскалі. Як гэта ваш Вітаўт выйграў, калі гэта заслуга нашага Ягайлы. Гэта ён крыжакоў спыніў.

Так яны доўга спрачаліся, стаміліся, як сто дзён ішлі пад гару і супраць ветру і анічога не елі. А пасля крыху прыціхлі ды пытаюцца ў беларусаў:

— А вы што далі чалавецтву?

— Ды нічога мы не далі, — адказваюць беларусы.

— Як гэта, — дзівуюць суседзі. — Цэлы народ, і зусім анічога ды анікога не даў для чалавецтва!..

— Так, — пагаджаюцца беларусы. — Чалавецтву анікога не далі. А вось палякам далі

Агінскага, рускім Дастаеўскага і Чайкоўскага ў прыдачу, літоўцам шмат чаго і каго, але і аднаго Вітаўта ўжо шмат. Бо ён сапраўды на Грунвальдзе ваяваў. Дарэчы, разам з Ягайлам, які Вітаўту братам быў, і таксама з зямлі беларускай. Так што мы шмат чаго і каго падарылі іншым народам. А вось чалавецтву неяк не атрымалася. Іншыя народы нас апырэдзілі, пакуль мы ад іх падзякі чакалі...

Ну гэта ўсяго толькі анекдот. Хаця, як вядома, у кожным жарце ёсць крыху жарту. Але спрэчкі наконт нацыянальных герояў разгараліся не на жарт. Гарэлі як

вогнішчы інквізіцыі, як маякі на Балтыцы, як вочы ў ката ноччу.

Вось аднаго разу сабраліся хлопцы нацыянальнай арыентаванасці і давай спрачацца.

— Наш Адам Міцкевіч, — кажа адзін. — Беларускага ён паходжанна.

— Не, наш, — кажа другі. — Паляк ён ад крыві і косці.

— Ты яшчэ скажы, што і Булак-Булахавіч ваш, — ускіпеў першы.

— А табе дай волю, то ты і Пільсудскага сабе прыпішаш толькі з тае прычыны, што той меў няшчасце недзе ў вас нарадзіцца.

— А можна гэта яго шчасце?

І давай хлопцы спрачацца, аж но пена з роту пайшла. Як у шалёных сабак у перыяд спарвання. Ніхто саступіць не хоча, як бараны на мосце. Ды што там саступіць? Маўчаць ніхто не збіраецца.

Тут да спрэчкі і прыяцелі далучыліся. Раздымаць іх пачалі, супакойваць. Напачатку было ўсё добра. Нібыта і атрымлівалася памірыць. А пасля пачалося. Хацелі зрабіць як лепш, а атрымалася — як заўсёды.

Пачалі ўжо за грудзі хапаць цэлымі камандамі. Сценка на сценку. Невядома, чым бы гэты навуковы дыспут скончыўся б, калі б не адзін дзед. Сядзеў ён напачатку ціха, слухаў толькі, як разведчык, якога справа запамінаць, а не ўплываць на сітуацыю. Але як маладыя навукоўцы сталі свае навуковыя аргументы закарэкаваць па локаць, вырашыў часова змяніць амплуа разведчыка на больш цывільную прафесію.

— Можна, перш чым сваімі гістарычнымі аргументамі паб'еце морды адзін другому, — прапаноўвае ён, — спачатку мяне паслухаеце?

— А што, можна, дзед гісторык? — пытаюцца тыя.

— Гісторык не гісторык, — спакойна працягвае дзед, — а і Пільсудскага і некаторую гісторыю на свае вочы бачыў.

— Ну то скажы, — крыху супакоіліся маладзёны.

— Ну то скажы, — усміхаецца дзед. — Мне здаецца, што не пра тое спрачаецца і не пра тое размаўляеце вы. Лепш пагаварыце не аб тым, чый Міцкевіч, а пра тое, які ён. І што з яго не грэх і прыклад узяць і тым, і другім. Бо адны з вас кажуць: «Наш Міцкевіч», і другія: «Не, Міцкевіч наш». Усе сабе хочаць забраць. А падумаіце, чаму кожны хоча яго прысвоіць? І лепш самі паспрабуйце такімі постацямі стаць, каб пра вас хоць нехта сказаў: «Наш». Бо вось, прыкладам, пра Дзяржынскага ўсе кажуць: «Ён не наш, ваш ён». А другія: «Не, ён наш». Ніхто сабе яго не хоча. Усе адракаюцца. Адзін другому ўпіхнуць хочаць. А Міцкевіча кожны хоча забраць сабе... Вы, — працягвае дзед, — і можаце стаць той нацыянальнай ідэяй. Яна з вас і пачынаецца. А гістарычныя постаці пасля скажуць, хто з вас іхны. Вось тады і яны вырашаць, з кім з вас застацца.

▶ ВЕРШЫ

ШТО ПЯЮЦЬ КАПЯЖЫ?

Фелікс БАТОРЫН

Чалавек стаў падобны саве
І імэтнаму подыху ветру.
Чалавек углядаўся ў сябе
І ўрываўся ў нязрушныя нетры.

Ды не мог прызвычаіцца зрок,
Непахіснейшы неруш рабіўся,—
І, зрабіўшы адчайны рывок,
Аб сябе чалавек той разбіўся.

Але долу ніхто не капаў
І труны не прыладжваў па мерцы.
Раўнадушна натоўп наступаў
На асколкі крывавага сэрца.

— Дзе брат твой Авель? — Я яму
не вартаўнік! —
І засталіся ў свеце Каінавы дзеці.
І хто адкажа, дзе нам ген
пракляты дзеці:
Хай рэцэсіўны, а з геному ж ён не знік...

Вайна — не тузін жарцікаў блазоты.
Усё адно ёй: пан ты альбо кмець.
Яна слявае па свінцовых нотах,
А кантрапунктам гэтых спеваў —
смерць.

Угару

Угару! паламаўшы пазногі і костачкі сцёршы
Аб каменную строму і вострыя лёду краі,
Аж пакуль не пазбавяцца лішніх прыкрас
твае вершы
І не бліснуць рубінавай чырванню
чыстай крыві.

Угару! аж пакуль не зачэпяцца пальцы
за зоркі
І душа не парве прыцягнення зямнога цяжы,
Аж пакуль закаханай па скон у цябе
фантазёркі

Не набудуць трывалыя формы
і плоць міражы.

Угару! аж пакуль не паверыш ты сам
у вядзьмарства
І хоць тузін бяскрылых не ўздымецца
роўна з табой —
А іначэй паэзія ўся — балбатня,
пустамарства
І псаванне паперы падрабнай чарнільнай
кывей.

Хмялела неба, возера п'ючы
Вялікімі гарачымі глыткамі.
На дне каменне, нібыта лычы,
Льсняна ружавела пятакамі.

І, па лычах падводных парсюкоў
Ступаючы буслінымі нагамі,
Мы на найлепшы ў свеце з берагоў
Выходзілі антычнымі багамі.

І кропелькі сцякалі на пясок
Па паўдзіячых торсах збранзавельх.
І пачынаў брадзіць бунтоўны сок
У поўных некрананай цноты целах.

У летуценныя часы
Пазнання і асэнсавання
Шапталі гоні і лясы
Мне старадаўнія паданні.

Чароўны дух таемных сфер
Наскрозь пранізваў звыкласць будня,
І мезазойскі звер асвер
Ныраў у вечнасць, а не ў студню...

У люстры постаць ці ж мая?
Там штось маршчыніста-сівое.

І сумна мне, што сёння я
І сам як прывід мезазою.

Развіталіся сумныя кроны
Мовай жэстаў — выразнейшай з моў.
Толькі рушыў цягнік ад перона,
А ўжо сэрца ірвецца дамоў.

А калі ж я дадому вярнуся,
Штось шчымлыва душу казытне.
Я на досвітку шэрым прачнуся —
І дарога пакліча мяне.

Што пяюць капяжы? — Не тужы!
Памажы свайму сэрцу ўваскрэснуць.
Хутка крыгі на возеры трэснуць
І размножацца трэшчын вузжы.

І насыціцца небам вада,
Стынь у сініх глыбінях патоне,
І лілея прагнеца ў бутоне,
І растане ў праменні нуда.

Зразумей, што пяюць капяжы
На мяжы між зімой і вясною,
Адгадай у нябесным зямное —
І сусвету пра ўсё раскажы.

Доўгі шэраг шэрых дзён
У пустэльных шырах шарых.
У абложыстых абшарах
Сумны шум дажджу чуць.

Ды вясна — не восень, і
Радасць сэрцу зычаць слёзы.
У галінах вербалозу
Ладзяць гнёзды салаўі.

ЗЯМНЫ ІЛЮЗІЁН

Янусь МАЛЕЦ

Яе высокая любоў

Скажыце ўсім,
Што я люблю вас,
Людзі!
Анэля Тулупава

Яна шукала Бога,
Малілася за нас,
Вяла яе дарога
Вышэй, чым на Парнас.
У іншым вымярэнні
Працягваецца лёс,
І чуецца ў трымценні
Задумлівых бяроз,
У ветры сіратлівым
І ў цягніковым гудзе
Прызнанне Неанілы*:
«Я так люблю вас,
Людзі!»

Жыву. Іду задумна,
Гляджу на неба просінь,
Мінула лета сумна,
Скідае ціха восень
Лісцевы шоук пад ногі,
Пажоўклы, ледзяны.
Настойліва і строга
Звіняць дзесьці званы,
Трывожна хтосьці звоніць,
Нібы сумленне будзіць,
І чутна ў перазвоне:
«Я вас любіла,
Людзі...»

*Незадоўга да смерці А. Тулупава
прыняла сан манахіні і набыла імя Неанілы.
2011 г.

Асабістае

Жонцы Вользе на доўгі век

Было — калі быў сумны час
Са смакам горкасі для нас.

Не адмаўляю — не святы,
Аднак прабач грахі мне ты!

І ўсё ж было, было, было,
Калі вакол усё цвіло,
І дзякуй Богу, што жылі
І жыць яшчэ нам на зямлі!

Гады-гады... Бягуць, бягуць...
І не вярнуць іх, не вярнуць,
Ды неба ёсць і вечнасць ёсць,
І сонца ёсць, як светлы госьць.

Дык яркіх дзён, прыгожых дзён
У наш зямны ілюзіён;
Шчаслівым будзь, мой чалавек,
Сягоння, заўтра і ўвесь век!

13. 01. 2010

Ваяўнічаму амапаўцу

О, як пагрозліва глядзіць:
«Я буду біць вас, біць і біць!»
Ну што ж, шаноўны, бі і бі,
Але канцы — два! — мае кіі.
Глядзі, бо па тваёй жа спіцы
Прыемна будзе біць дубіны.

Халяўнае гора

Я закахаўся ў наварыху
І гора горкае займеў:
Праз нейкі месяц ледзьве дыхаў,
Бо на халяву — еў і еў!

Няўжо?

Хрыста да крыжа прыбівалі
І сотні людзей анямелі:
Хітрэйшыя перамаўчалі,
Нямельны перадрэжэлі,
Плаклівыя слёзы пусцілі,
Паэты экспромты стваралі,
А смельцы — што рабілі?
Хоць хто хоць кулак ці ўзнялі?

І сёння, калі так ганебна
Людзьмі нападваюцца турмы,

Хтось шэпча: «Так Богу патрэбна,
Такая ўжо з неба задума.
Не рвіцеся сэрцам на плошчы,
У цэрквы, касцёлы ідзіце».
...Няўжо сапраўды так Бог хоча
І просіць: «Маўчыце! Маўчыце?»..

Дагадзілі

У скрынку з поштай хтось паклаў
Адну вядомую газету,
Каб з захапленнем прачытаў,
Які я сыты і адзеты.

Што ж, дзякуй, дзякуй за прэзент,
Як дагадзілі ж мне, халера:

Схаджу я з ёй у туалет,
Бо ўсё ж бясплатная папера!

Я ў д'яблавых пугах нахабна запхнуты,
Я ў д'яблавых пугах замкнуты, закуты!
На волю б мне вырвацца — волі няма!
Турма...

Беларускім тэлевізіёншчыкам

Мода ў нас цяпер з Еўропы:
Джынсы рваныя на попе.
Дык ствары ж, БТ, праграму,
Як там цяжка жыць таксама!

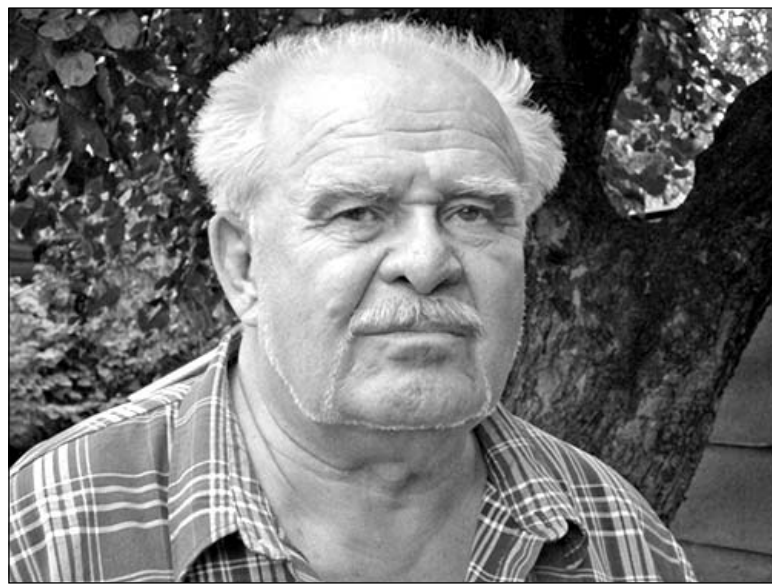
ЧЫТАЛЬНЯ

▶ АПАВЯДАННЕ

ЛАУЦЫ ВЕРХАВОДАК

Юры СТАНКЕВІЧ

Плывучы самаходны рэстаран з гучнай назвай «Здань» — перароблены з невялікай баржы і ўкамплектаваны матарам штучны рачны карабель — рыхтавалі да заплыву. Экіпаж у складзе двух чалавек: уладальніка («капітана») і кухара («матроса»), прымаў партыю чарговых кліентаў. Гэта былі: тройка так званых «сорнераў» — хутчэй за ўсё дробных гандляроў з гарадскога базару — з тых, хто прыехаў сюды здалёк і пасяліўся адносна нядаўна, не паспеў запрасіць сваіх жонак, альбо ўвогуле не меў іх, пары мясцовых маладых хлопцаў з пустымі тварамі, што напярэганкі завіхаліся побач іх, і некалькіх дзяўчат з лялечнымі, вясёлымі тварыкамі пэтэвушніц і ў міні-спадніцах. Усе былі на лёгкім падпітку, а адна з дзяўчат бесперапынна павісквала і гучна рагатала тонкім голасам:

скутарах ці роварах, сядзелі па берагах з вудамі-закідухамі, хадзілі са спінінгамі. Няглядзячы на пару-тройку адчувальных забруджванняў (прарывала гарадскую каналізацыю, сцякалі прамысловыя адыходы з заводаў), малая рака зноў і зноў прамывала вадаём сваёй, хоць і слабеючай, але няспыннай плыню, і рыба ў ім вадзілася.

Чалавек на прозвішча Мазур прыехаў на вадаём з прыгараду на ровары, каб у чарговы раз палавіць тут верхаводак. Гэта быў малады мужчына гадоў трыццаці на выгляд, у камуфляжных нагавіцах, красоўках і клятчастай бавоўнавай кашулі. Кароткая стрыжка амаль што прыхоўвала раннюю сізвіну на скронях, выцвіліты ад сонца вочы глыбока хаваліся пад надброўямі, а нос увогуле быў амаль ружовага колеру, бо скура з яго пасля раптоўнага загару, пэўна, паціху злязала.

Мужчына выцягнуў з-за спіны вузкі цёмна-сіні чахол, а з яго — дзве лёгкія пластыкавыя вуды. Адну з іх — запасную і даўжэйшую — ён пакінуў у аеры каля вады, а другую разматаў, паціскаў у далоні кавалак песта, нажывіў крыху на гачок, закінуў жылку з плаўком на некалькі метраў ад берага і — азірнуўся навокал.

Сонца ўжо прайшло зеніт і незаўважна рухалася на захад. Ветру амаль не адчувалася, людзей паблізу ў такі час не было, толькі далёка, на супрацьлеглым беразе, сядзелі з вудамі некалькі нерухомых постацяў.

Плавок раптам пацягнула ўбок, мужчына падсёк, і ладную верхаводку, якая супраціўлялася з усіх сіл, а сіл у гэтай невялікай рыбіны хапала, выкінула з вады. Бліснуўшы ў паветры, рыбіна сарвалася з гачка, але ўжо на беразе, і ўпала ў траву. Мужчына незадаволенна хмыкнуў і пайшоў па яе, але раптам спыніўся і заўсміхаўся, нібы пабачыў нешта вельмі для сябе прыемнае.

Гэтым «нешта» быў дзікі кот, а калі больш дакладна, то здзічалы, бо на выгляд нагадваў звычайнага, можа з дамэскам ад «нарвежскага ляснога»: шэры, з трохкутнай галавой і раскосымі зялёнымі вачыма ды пухнатым хвастом, што нагадваў апахала. Кот касавурыўся на рыбіну, аж трымцеў, але чакаў рэакцыі чалавека.

Ну, а цябе — як? Урэшце, прыдумаем табе што-небудзь вартае такога прыгажуня і шчырага брата, як ты. Пра сябе раскажу няшмат, але, каб ты ведаў. Нарадзіўся я тут, на гэтай зямлі, і, як зрэдку кажуць, нікому не пажадаю сваёй радзімы — толькі сабе. Але, тое ўжо другаснае, ха-ха. Найперш табе, можа, цікава, чаму я тут апошнім часам ашываюся. І сапраўды — чаму? Паспрабую, мой меншы брат, адказаць коратка. Інакш, калі хто-небудзь пабачыць і тым больш прыслушаецца, як я тут з табой размаўляю, то спраядліва падумае, ці не выклікаць мне сюды «брыгаду». Справа ж, магчыма, у тым, што на маю думку «брыгаду» ўжо даўно варта выклікаць усюму свету. Калі-небудзь тое і адбудзецца, і не важна, хто гэта зробіць — Гасподзь Бог ці які іншы Начальнік Сусвету, альбо якая таямнічая Праграма. А пакуль перазагрузка не ў мяне аднаго. Суньдэся, шанюныя, у так званая Сеціва, і пабачце на свае вочы гэты кішчы, нібы лічынкі мух, гноядстойнік. І кожная з іх лічыць сябе вартай сусветнай увагі, не менш. Што ж імі рушыць — усімі тымі юзерамі, блогерамі, хакерамі, браўзерамі, аскамі, чатамі? Людзьмі, якія штодня торкаюць пальцамі ў «клаву» і ядуць вачыма дысплей? Я зразумеў і — нават не паверыў адразу. Страх. Так, мой меншы брат. Яны ўсе трымляць ад страху, што праз нейкі час прыйдзе Стасец і яны згінучы бяспадна ў Сусвеце, у Космасе. Ім трэба неяк сцвердзіць сябе ў Вечнасці. Вось я ем адной рукой смачную падсмажаную рыбіну ў якой-небудзь кавярні, п'ю каву, а другой тычкаю ў ноутбук і тут жа занатоўваю ў блозе: «я ем рыбіну, зірніце, як я гэта раблю», і здымаю ўсё і, не марудзячы, выкладаю ў Сеціва. Ха-ха. Вось я які — вялікі і значны...

А істэрычная прага да ўсялякіх успамінаў, мемуараў, дзённікаў, зацемак... Хто толькі іх не піша, не заганяе ў Сеціва: генералісімусы, маршалы, генералы, прастытуткі, асенізатары, поп-зоркі, ахмістрыні з атэляў, шпіёны, бандосы, хатнія гаспадыні, сантэхнікі, манькі, забойцы, спарцімены, дзяткі і чорт ведае хто яшчэ. А ўсялякія спевакі, блазны, прытворшчыкі, вычварэнцы і дурапласы... Ад святла да святла іх жыццярэкасць да ідыятызму тварыкі мільгаюць на экране. Яны ўсё спяваюць і танчаць, танчаць і спяваюць, і канца гэтаму няма.

Кот завурчэў. Зноў баднуў мужчыну ў твар, і ўсцешаны і задаволены, задрамаў. Запанавала працяглая паўза. Мужчына думаў яшчэ сваё.
— Вось, — урэшце сказаў ён і, як і раней, услых, — хутка і сонца зойдзе, а па захадзе сонца чалавеку заўсёды самотна. Асабліва, калі ён адзін. Не вельмі мне ахвота табе пра гэта гаварыць, варушыць набалелае, але ж — больш асабліва і няма каму. Як таму чэхаўскаму дзядзьку, што спавядаўся каню. Ты, мой меншы брат, вядома, не конь, але ж разумееш мяне не горш. Дык вось — чаму я тут ашываюся і палюю разам з табой на нейкіх няшчасных верхаводак? А таму, што я меў дурасць адпусціць раней

жонку з нейкай тургрупай, але, па сутнасці, адну па грашовай пуцёўцы. У Эміраты. Сяброўкі з'ездзілі, і ёй захачелася. Цяпер яна там. Але, як паведаміла днямі па «скайпе» — назаўсёды. Гэта па-науковаму называецца селебрыфілія: жаданне сэксу і ўсяго там іншага з багатай знакамітасцю, альбо ўвогуле з якім чужынем. А я толькі звычайны інжынер, праграміст. Здраецца, зраніцы да вечара — за кампутарам. Таксама дзяўбу «клаву». Няўдачнік. Ну, а яна ў мяне — варта прызнаць — прыгожая, пэўна, адна з тамтэйшых знакамітасцяў на яе і запала. А можа і проста які жыгала, ці сутэнэр. Д'ябал бы іх там пабраў: што ім — сваіх баб не хапае? Паехаць самому туды ды заваліць яго? А грошы, а ствол? Не палезеш жа ў самалёт з дзедавым драбавіком пяцьдзесят шостага года мінулага стагоддзя, які цяпер валіецца на антрэсолях? А бабу — валіць таксама? Яна ж, па сутнасці, усюму віной.

Мужчына замаўчаў і задумаўся. Ён успомніў, як пабачыў першы раз сваю будучую жонку ў мясцовым універсаме, як пачаў часцей хадзіць туды, часам без патрэбы, як урэшце пазнаёміўся з маладой прадавачкай, даўганогай і самаўпэўненай. Яе ўпэўненасць у сабе, як аказалася, мела падставы: на конкурсе прыгажунь годам раней яе прызналі «Міс-горад». Ён і не ведаў. І як гэта ён адразу павёўся на той лялечны твар, вялікія чорныя вочы, белазубую ўсмешку жаждлівых вуснаў і ўсё такое? Прыгожая жонка — не твая жонка, як кажуць у народзе. А была ж у яго і нявеста, дзяўчына, з якой сустракаўся дагэтуль, якая чакала, пакуль ён адслужыць у арміі, і... — вось атрымалася, што ён таксама здраднік. Так — здраднік нумар адзін. Тут, зусім недарэчы, мужчына раптам прыгадаў, як па сваёй маладой дурасці, сустраўшы на вуліцы ці то кінутага, ці то збеглага сабаку — чыстапароднага ратвейлера, прывёў таго дадому, а свайго дварнягу аддаў знаёму. І як той, адданы яму дварняжка, у яго адсутнасць — быў на працы — вярнуўся, прыбег здалёк са шворкай на шыі, а ратвейлер загрыз яго на падворку.

Доўгі час яму было ад таго непамысна, і набыты сабака стаў нібы дакорам, пакуль аднойчы не збег ад яго на гарадскія вуліцы следам за сучкай, дзе і быў застрэлены міліцыянтамі.

Мужчына на прозвішча Мазур узняў голаў і ўтледзеўся ў далечыню. Гук матара прыцягнуў яго ўвагу. З вялікай ракі ў пратоцы з'явілася нязграбнае плывучае ўтварэнне, якое ён ужо бачыў тут аднойчы. Карабель-рэстаран. Як быццам нельга адпачыць дзе-небудзь у кавярні ці ў нармальнай рэстарачы — з сучасным туалетам, ціхай скрыпачкай у куче? Тым больш, калі ў цябе завяліся грошы, — падумаў ён. — Але ж, як цяпер кажуць, прыгожа жывць нікому не забароніш.

Мужчына адчуў раздражненне. Ён жа хацеў палавіць рыбу і на захадзе сонца, адвечоркам. Менавіта тады, перад цемрай, у галаву яму лезуць усіякія змрочныя

17 (9)

ЧЫТАЛЬНЯ

думкі. А як пачынае сутонець, дык з глыбіні можна падняць буйную плотку, падлешчыка ці нават якога не зусім адэкватнага язя ці галаўля. Адхіліцца ад пакутлівых думак... Вялікая рыба з берага, як ён ведаў, бралася тут рэдка, бо вадаём штучна закармілі самі рыбаці. Хоць што яму тая рыба? У хаце ж пуста, і рыбіну няма каму нават пачысціць. Жонка. Яна проста не мела права так зрабіць. Сука. Лярва. А было ж у іх і каханне, і мары, і спадзяванні...

Мужчына аж скрыгатнуў зубамі і застагнаў. Кот адразу спружыніста ўскочыў на лапы і няўцямна зірнуў на яго.

— Спі, братан, спі, — супакой яго інжынер Алег Мазур. — Вы, нашыя меншыя браты, адзіныя, хто не здольны на падлянку. Пачынаючы ад маленькай руплівай пчалы і заканчваючы вялізным кітом. Так-та...

Карабель-рэстаран «Здань» між тым наблізіўся амаль да сярэдзіны вадаёма. Рухавік на ім заглушылі, і адразу па вадзе разнесліся разняволеныя, узбуджаныя галасы, рогат і жаночы віск з непазбежнымі мацюкамі.

— Хі-хі-хі-ха-ха-ха-ха-ха!

На «Здані» пачалося баяванне. Лягнуў корак з бутэлькі шампанскага, надвадой паплыў пах смажанага мяса. «Сорнерь» паціралі далоні, пажадліва елі вачыма дзевак, роблена ўсміхаліся, перакідваліся словам-другім па-свойму.

«Капітан» сядзеў у міні-рубцы за перагародкай, выпіў на дармаўшчыну шклянку віна і з'еў першы, спробны шашлык, які перадаў яму на шампуры кухар. Твар апошняга раз-пораз перакошвала няравная сутарга.

— Музыку! — закрычала раптам адна з дзёвак. — З Філіпчыкам! Абажаю Філо.

— Так, так! — падтрымалі яе іншыя.

Праз нейкі час (перакручвалі то адно, то другое) знайшлося і «з Філіпчыкам».

— «Ты не слышыш мяня!» — паплыў надвадой саладкаваты голас расейскага поп-спевака.

— «Я не слышу тебя!» — адказваў яму жаночы, не менш саладкаваты.

Дзяўчына, што замаўляла музыку, ускочыла з пластыкавага, прыкручанага да драўлянай палубы крэсла і пачала танчыць, падпяваючы і карцінна ўздываючы аголеныя рукі. Ён няшчыра запляскалі ў далоні.

— Тост! — закрычаў нехта. — За дзяўчат!

Выпілі за дзяўчат, за «капітана». Той-сёй наведваў прыбіральню, цесную, аднамесную будку, якая знаходзілася на карме. Потым зноў пілі, чакалі шашлык. У ваду паляцелі першыя пустыя пляшкі. Іх, а таксама непрыкметна ссунуты ўбок мабільнік аднаго з кліентаў, з прыхаванай асалодай, выкінуў за борт кухар. Урэшце «сорнерь», нібы змовіўшыся, запатрабавалі пляць да берага. Адпачыць крыху на зямлі, пачаставацца шашлык-камі, ну а потым, потым зноў назад, — казалі яны.

— Ну, ведаю, што вам трэба, — неўпрыкмет з'едліва пасміхнуўся кухару «капітан», але запустіў рухавік.

Сутонела. Яркая чырвоная колера сонечны дыск схіліўся над далягладом. Ад кармы «Здані» пабеглі хвалі, і судна марудна рушыла да берага.

Мужчына на прозвішча Мазур, які ўжо даўно ўзняўся на ногі і за-

кінуў большую вуду на глыбіню, з трывожнай незадаволенасцю сачыў за тым, як шумлівая кампанія на невялікім прагулачным караблі плыве да яго. Была спадзяванка, што гэтыя, як ён лічыў, занадта жыццелюбівыя дурыкі скіруюць куды-небудзь у іншым напрамку, але вясёлы плывун упарта набліжаўся, і ён вырашыў, што на сёння, пэўна, хопіць, прыедзе сюды заўтра альбо пазней, і варта змотваць вуды.

Але з вудай, якую ён закінуў на глыбіню, неспадзявана здарыўся раптоўны зачэп — пэўна які корч апынуўся ля самага берагу, хоць ён і меціў кідаць недалёка, за траву. Шкада было новай жылкі і плаўка, і мужчына, яшчэ больш раздражняючыся, пачаў торгоць вудаў ём уверх і ўбакі, каб вызваліць гачок. Але той уеўся ў нябачнага тапельца намертва.

На «Здані» між тым заглушылі мотор, узнялі яго ўгору, і судна паволі ўткнулася носам у плёс. Выкінулі сходнікі, і першымі на бераг з рогатам выскочылі дзяўчаты, за імі «сорнерь» і двое мясцовых — «капітан» застаўся на борце. Тое, што непажадана «турысты» быццам ва ўпор не заўважалі яго, яшчэ больш узвар'явала Мазура.

Вядома, у душы ён разумеў, што гэтыя нахабнаватыя прыхадні, якія быццам знарок з'явіліся на яго вочы — не вінаватыя ў тым, што здарылася з ім у апошні час. Ён нічога не мае да людзей іншых нацыянальнасцяў, толькі няхай паводзяць сябе прыстойна. Ды і што такога незвычайнага ў тым, што яго цяпер ўжо былая жонка нагледзелася нейкіх саладкавых кіношных гісторый ды тэлесповядзяў шматлікіх поп-зорок і захацела прыгожага жыцця? Не яна першая і не яна апошняя. Галоўны вінаваты ён сам. Так. Дзе былі яго вочы, яго галава, калі ён, былы дэсантнік, біўся за яе з нейкімі прыблатнёнымі дзялкамі, а потым браўся шлюбам? А дойдзе ўсё да суседзяў? Да супрацоўнікаў з іх бюро? І дойдзе ж, дойдзе абавязкова. Цьфу! Вось і цяпер: нейкім дурнаватым і распусным малалеткам захацелася, як кажучь, «адтапырыцца», няхай бы і так, але — нахабная беспакаранасць... Ім тут што — прахадны двор?

— Вам у гэтым месцы — мёдам намазана? — урэшце ў кароткай паўзе паміж надакучлівым хіхіканнем дзяўчат і разняволеным гергетаннем чужынцаў гучна спытаў ён. — Дык я вас сюды не выклікаў!

Яго не толькі ва ўпор не бачылі. Яго не чулі. Затое быццам

убачылі ката. Нехта з гіканнем шпульнуў у таго знятым з нагі пантофлем. Жывёла адбегла метры на два і спынілася, насцярожана ўзняўшы вострыя, з кутасікамі, вушы.

— Ды вы што, тупалобцы, зусім з разьбы з'ехалі? — закрычаў інжынер Алег Мазур, які ўжо губляў над сабой кантроль. — Вы што творыце? Так, так, я да вас звяртаюся, і да вас таксама, «вэнджаныя!» Вы што, хамуйлы, набрыдзь — прыехалі тут свае законы ўсталёўваць? Падціраць смэркі аб нашы абрусы? Гадзіць у нашыя рэчкі?

Яго нарэшце пачулі. Усе сціхлі, нават дзяўчаты.

— Гэта што за «перац»?

Адрэгаваў першым чамусьці не хто-небудзь з так званых «сорнераў», а кухар. Твар яго перасмыкнула.

— Ты нам, гэта, адпачываць не перашкаджай, — чамусьці з радаснай усмешкай сказаў ён. — Бачыш, як іх усіх разбірае! — І кінуў на кліентаў і іх дзевак.

— Эйш, заспяваў, — падрабляваючыся пад блатнога здэкліва засіпеў адзін з «мясцовых», набліжаючыся да мужчыны ды няўмела наганяючы страху. — Ты хто такі? Што за панты? Глохні, сука! А то адкажаш за базар: жалезяку на шыю і — на глыбіню.

— Стоп! Стоп! — умяшаўся з борта «капітан». — Навошта гнабіць мужыка? Ён, бачу, с непалахлівых. Пляшку яму, і няхай дадому кіруе! Будзем шчодрымі, ха-ха...

— Сунь сабе тую пляшку ведаеш куды?

— Ну, дык пакуль тое, спакуйце яго, няхай сціхне і падумае, калі ён думаць не ўмее, — спяхмурнеў і выказаў прапанову «капітан».

Але ён мог і не працягваць, бо на інжынера Мазура ўжо мусілі накінуцца двое «мясцовых», але той ужо і сам напаў на іх, збіў адразу аднаго з ног трапным «лаўкікам», другому пацэлліў у сквіцу — той узвыў, і тут на яго самога напалі ўсе, акрамя «капітана» і, вядома, дзевак (якія бесперапынна вішчэлі), павалілі на зямлю, пакачалі і нават прыкляліся нагамі: «Стоп! — зноў закрычаў «капітан», — пасля чаго ўсе ўрэшце спыніліся.

— Шашлык! — запатрабаваў нехта с «сорнераў». — Кухар! Дзе кухар? Халдэй!

— Так, так! — падтрымала адна з дзяўчат. — І музыку сюды!

— А вось сядзіць коцік! Ты — адкуль? — віскнула другая. — Ды вы зірніце — ён і не думае ўцякаць. Ты чый, коця? Які пухнаты!

Яна прысела на кукішкі і пацягнулася да ката рукой. Той зашыпеў і таргануў лапай.

— Ай, ён мяне падрапаў! — закрычала дзяўчына. — Вось і кроў, глядзіце! А калі ён шалёны?

Мужчына на прозвішча Мазур сядзеў на зямлі, раз-пораз імкнуўся падняцца на ногі, але яго ўсё яшчэ насцярожана прыціскалі за плечы двое «мясцовых». Але неўзабаве пакінулі ў спакой. Як ён адчуваў, на большае яны не рызыкнучь, не той расклад, але...

Між тым нецярыплівыя «сорнерь» пацягнулі дзяўчат, што вяла ім супраціўляліся, за кустоўе, у траву. Адтуль пачуўся віск, рогат, а потым наступіла цішыня, але цягнулася гэта не надта доўга; пакаменчаныя — адны за другімі яны зноў з'явіліся ля вады.

Кухар, які сышоў было на бераг, зноў падняўся па сходніках на палубу, засланіўся спінай, зняў з мангала некалькі шашлык. Старанна аплываў кожны з іх і панёс на бераг.

— Гэта вам за «халдэя». — І ўжо на беразе закрычаў: — Дарагім гасцям — самыя смачныя!

— Мне хто-небудзь палечыць руку? — зноў заенчыла дзяўчына, якая раней няўдала зацікавілася катом. Шаленствам можна заразіцца. Дзе гэты кацяра? А-а, вунь ён, гад, сядзіць, не адыходзіць...

— Не баяся, кветачка ты наша, зараз гарэлкай прадэзенфікуем, — няшчыра пачаў супакойваць адзін з «сорнераў» — той, хто «апекаваў» яе. — Дзе гарэлка? Халдэй!

Сонца, між тым, зайшло, і цені над зямлёй згусціліся і папаўзлі па вадзе.

«Капітан» спусціўся на бераг, падышоў да мужчыны, які, сціснуўшы сквіцы, скаменела глядзеў у далечыню, і спытаў:

— Ну, што засумаваў? Дамоў — не пара? Ды ты не садзіся на крыўду, сам вінаваты.

— Бадай што і праўда паеду, — раптам пасля непрацяглага роздуму згадзіўся мужчына на прозвішча Мазур.

— Ну дык і правільнае рашэнне, — з палёгкай уздыхнуў «капітан» і дадаў «мясцовым»:

— Вуды яму вярніце, каб усё пачаснаку! Ды налейце шклянку.

Прынеслі вуды. Інжынер Алег Мазур сунуў іх у чахол, перакінуў яго за спіну, грэблівая адхіліў гарэлку, сеў на ровар, затрымаўся раптам, убачыўшы ката, які паранейшаму няравна бегаў побач, і — націснуў на педалі.

Праз якую гадзіну мужчына на прозвішча Мазур ужо вяртаўся

назад. Ён спяшаўся, і таму штосілы націскаў на педалі. Перасёк бальшак з бясконцым патокам машын і збочыў, урэшце, на дарогу да вадаёма. На шматлікіх каложных яго грэсла, і тады ён адчуваў боль у грудзях. Трапілі, пэўна, і па рэбрах, — змрочна думаў ён.

Амаль сцімнела, але прамень святла ад фары, якую ён абачліва ўсталываў з месца раней на руль, добра асвятляў вузкую спяжынку. Урэшце ён наблізіўся да месца, дзе лавіў верхаводак, а пасля пакінуў баляваць плаваючую кампанію прыхадняў, і цяпер, яшчэ не даехаўшы, пабачыў, што «Здань» ужо зноў адплыў амаль на сярэдзіну вялікай вады. На асветленай вісячым ліхтаром палубе, пэўна, паранейшаму святкавалі, бо адтуль гучала музыка, даносілася гергетанне «сорнераў», вясёлыя галасы дзяўчат ды знаёмыя пранізілівы рогат адной з іх.

— Ха-ха-ха-хі-хі-хі-хі!

Мужчына саскочыў з ровара, і раптам у святле яшчэ не згаслай фары ўбачыў на пяску шыры камяк. На якую секунду ў яго перахапіла дыханне, і ён падумаў: «Не можа быць», але, уклечыўшы, ужо зразумеў, што благое прадчуванне не падманула.

Цельца ката з перасечанай шыяй скурчылася перад ім на зямлі. Яго «меншы брат», лавец верхаводак, быў мёртвы.

— Ну, дык тым больш... Ад шроту не памроне...

Мужчына на які мільзнерухомеў, а потым быццам зусім супакойся, рыўком узняўся на ногі, перакінуў з-за спіны цяжкаваты скрутак, выцягнуў адтуль двухствольны курковы драбавік, пераламіў ствалы, выграс з сумкі некалькі патронаў і зарадзіў адразу двама. Ён падышоў усутыч да вады, ускінуў рулю, прыцэліўся і націснуў на курок, потым на другі.

Стрэлы заглушылі ўсе іншыя гукі і рэхам пракаціліся над вадаёмом. Адрозна за імі з борта прагулачнага судна пачуўся істэрычны віск і няўцямна, спанікаваныя галасы.

Мужчына выкінуў пад ногі гільзы, зноў зарадзіў драбавік і зноў націснуў на абодва куркі разам. Прыклад аддачай таргануў яму ў плячо.

Чарговы зарад пэўна трапіў у ліхтар на палубе, бо той з трэскам лопнуў і рассыпаўся. На «Здані» стала цёмна.

— Ратуйце! — завішчэў адтуль жаночы голас, — забіваюць!

— Міліцыю! Мабілу сюды! Хутчэй!

— Ай, ай, у мяне трапіла! — Не страляй! Хто там страляе?

— Хавайцеся!

— Мабіла! Дзе мая мабіла?!

Чалавек на прозвішча Мазур выкінуў на пясок чарговыя дзве гільзы, зноў зарадзіў драбавік. Ускінуў рулю на цёмнага плывучага сілээта і зноў націснуў на куркі.

На судне зараў мотор.

Мужчына памацаў у сумцы. Патронаў больш не было. Пасля чаго размахнуўся і закінуў драбавік у ваду, сабраў з-пад ног гільзы і кінуў следам.

Нейкі час ён маўкліва пастаяў на беразе, а потым знайшоў нерухомае цельца, расшпіліў кашулю і запіхнуў ката, яшчэ цёплага, за пазуху.

Усю дарогу, пакуль ехаў, ён адчуваў гэту паволі знікаючую цешліню і думаў пра жывёлу і сябе: «Ну вось, хутка і будзем з табой дома. Як абяцаў».

Фота М. Вазьрэна

▶ ВЕРШЫ

НАЗАЎТРА БЫЛА ЗІМА

Алесь ПЛОТКА

Paranoja.by

лінія
высакавольтная
уздоўж ідзе
моўчкі еду я

лінія
мой цягнік нясе
хто я ёсць?
і ці гэта я?

лінія
па далонях прэч
кожны дзень
маю рацыю

лінія
метамфетамін
модны дзэн
канспірацыя

лінія
гарызонтам ёсць
твой канал
тэлевізія

лінія
і вакол вачэй
марны час
межы лініі

лінія
ты заўсёды сам
кожны дзень
маеш рацыю

лінія
метамфетамін
модны дзэн
канспірацыя

Лічылка XXI стагоддзя

хмаркі шпарка ходзяць хеўрай
маем долары і еўра
мужнасць, годнасць, хваляванне
і цягненне. за юані.
вільнюс, прага і варшава
чарка злева шкварка справа
вашынгтон брусэль і москва
сяброў — кола, сяброў мноства
нафта з газам — ланцужочак
малако і тваражочак
для смаленска і беластока
у аан стаім вытоках!
фулі толку, братка родны?
ад хлусні паміжнароднай?
вось такая вось такая
табе гулька ралявая

то ягадна-пладовая
раля твая бядовая

вай вай вай вай вай вай
еш нуклідны каравай
вай вай вай вай вай вай
каго хочаш выбірай

трафік таннай наркаты
выхадзі-ка з кругу ты!

ам-ап
ам-ап
стэнд ап
стэнд ап

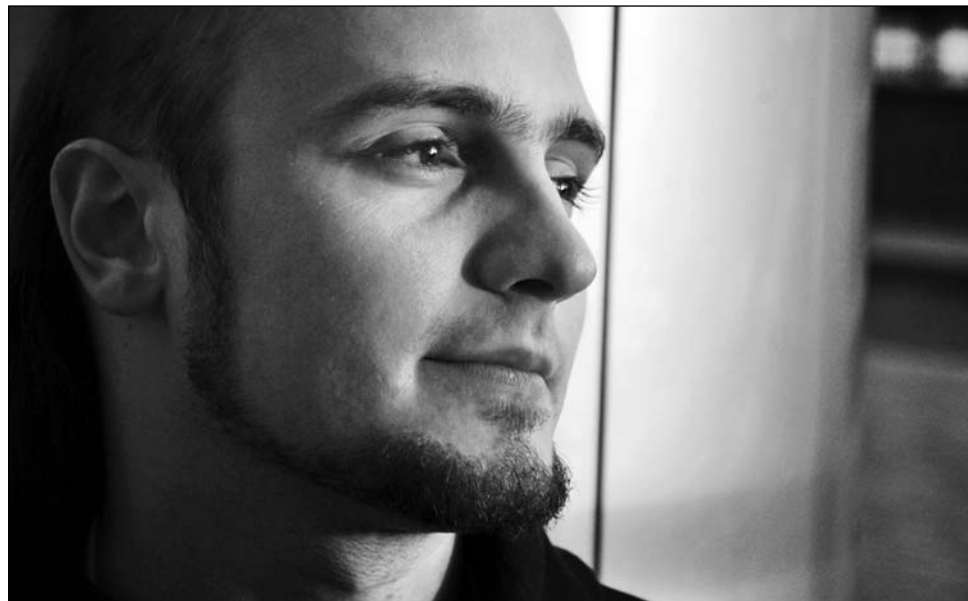
вось баланда вось мандат
хто наступны кандыдат?

...і г.д.

8 студзеня 2010 г.

Апошні цвік

Труны майі апошні цвік
Заб'е апошні бальшавік,

Чырвоным плоне ў белы сцяг.
Я буду дома. Ён — ў гасцях.
І хоць не ўбачыць ён таго,
Я памалюся за яго

Лапату возьме, каб сагрэцца —
І раптам схопіцца за сэрца.

І ў сонечны вясновы дзень
Сам у магілу упадзе.
Я буду ціхенька на дне,
А ён нязграбна на труне.
Анёлы пузы надарвуць,
Пакуль на суд нас прывядуць.

Прысудзяць ехаць вечна побач:
На поўдзень — я, а ён — на поўнач.

Вільня

Вільня. Восень.
Каштую «Варнюкас».
Лунае той час
І мінае той час.

— Добрай Раніцы!
— Labas rytas!
Ёсць адна ты ў нас,
Покуль розум не згас.

Побач

учора
вачыма
ранішнімі

заўжды
выглядае
інакш

побач
з сябрамі
калішнімі

шчыра
вірую
свой марш

свабода

свабода...
7 літар, якія
як ода,
яны маняць нас

баладай,
яскравай багіняй,
якая
выплясвае вальс,

жанчынай,
прыгожай жанчынай
Венерай,
якой сніцца Марс

і одум
маўкліва знясіліць —
яна ёсць

у кожнага з нас!

і потым
мы станем цяглівей,
можа быць,
зменіцца час

і подых, —
ці стаў ты шчаслівы?
таксама
пацішыцца ўраз

...свабода...
сем літар, якія,
якія
ёсць
у кожнага з нас....

Кроплі лістападу (памяці Олдзі)

Калюжай агромністай
Пры канцы лістапада
Ляжу на падлозе
Лье неба бальзам

Гэтыя кроплі — як голас Камоцкай,
Гэтыя кроплі — шалёны Высоцкі,
Гэтыя кроплі — слязьмі Кактэбелю
...і Камітэтам Аховы Цяпла

Гэтыя кроплі — як люты Патоцкі
Гэтыя кроплі — памежнік літоўскі
Гэтыя кроплі — як водар ялею
Гэтыя кроплі — я сам...

Даруй мне, мама

Даруй мне, мама, што не стаў
інжынерам
Даруй мне, мама, што не стаў афіцэрам
Бо інжынераў і афіцэраў
Тут да халеры заўжыды

Як хаваюць паэтаў — не чутно стрэлаў
Як хаваюць паэтаў — не чутно гімнаў
І толькі ціха, з зямлёю побач
Пачуеш: звіняць званы...

...назаўтра была зіма

Ці ўсё мы сказаць паспелі?
...назаўтра была зіма...
Хісталі жыцця арэлі.
...хісталі кагось дарма...

Хісталі жыцця дарогі
Шырока, на ўсе бакі.
Маўкліва ведалі ногі,
Што трэба ісці напрасткі.

Паснулі Купала і Колас,
Над светам сапе вайна.
Гукайма ж вясну — уголас!
...назаўтра была зіма...

Анёлы

Гублялі
Анёлы
Крылы.

— Кахаю!
— Дашлі
На мыла...

Кожны сам

Кожны сам, кожны сам,
Кожны сам сабе сонца.
Кожны сам сабе сцяг,
Нават сам сабе смерць.

Нашы словы — бальзам,
Нашы думкі — як стронцій.
Жыццё — белы абсяг,
Нам на ім чырванець.

Кожны сам, кожны сам,
Кожны сам сабе неба.
Кожны сам сабе лёс,
Сам сабе некролог.

Не ўратае падман,
Рыбаку не патрэбны
Самаўлюблены плёс...
Рыбы — мы, рыбак — Бог...

шлю паштоўку арыштанту

шлю паштоўку арыштанту
пішу шэптам і з пашанай
штандар шэры над кляштарам
шлю паштоўку арыштанту

шлю паштоўку арыштанту
на паштамце шалясценне
аркушоў і шапаценне
шлю паштоўку арыштанту

шлю паштоўку арыштанту
шэльмы шэльмаў шкваркай лашчаць
штольні душаў нібы пашчы
шлю паштоўку арыштанту

шлю паштоўку арыштанту
плошчы нашы нібы прошчы
па шчаках на шчасце хвошчуць
шлю паштоўку арыштанту

23 снежня 2010 г.

19 (11)

ПЕРАКЛАД

АПОВЕД ЯЙКА

Шэрвуд АНДЭРСАН (1876–1941)

Мой бацька, я ў гэтым упэўнены, па сваёй прыродзе мусіў быць вяселым і добрым чалавекам. Да трыццаці чатырох гадоў ён працаваў парабкам на ферме ў чалавека па імені Томас Батэрўорт. Яго гаспадарка была ля мястэчка Бідўэл, штат Агая. У той час бацька меў свайго каня і суботнімі вечарамі выпраўляўся на ім у горад, каб правесці колькі гадзінаў у кампаніі такіх жа парабкаў, як і ён сам. У горадзе ён выпіваў некалькі кужляў піва ды бавіў час у салуне Бэна Хэда, дзе зазвычай па суботах і збіраліся мясцовыя парубкі. Там пелі песні і грукалі кужлямі аб стол. А дзясцатый бацька вяртаўся дахаты па адзінокай палывой дарозе, заводзіў каня ў стайню і клаўся спаць, цалкам задаволены сваім жыццём. Тады яшчэ ён не меў патрэбы дамагчыся паспеху.

На трыццаць пятым годзе свайго жыцця, вясно, ён пабраўся шлюбам з маёй маці, у той час вяскова настаяніцай. Наступнай вясно, ёрзаючы і лямантуючы, на свет з'явіўся я. І тут з ім нешта здарылася — у абодвух з'явіліся амбіцыі. Амерыканская прага прабіцца ў жыцці завалодала ім.

Мабыць, ва ўсім вінаватая маці. Як школьная настаўніца, яна без сумневу чытала кнігі і часопісы. Я нават магу сабе ўявіць, як яна чытала пра Гарфілда, Лінкальна ды іншых амерыканцаў, што прайшлі шлях ад жабрацтва і беднасці да славы і велічы. А потым, лежачы пасля родаў і глядзячы на мяне, яна марыла, як аднойчы я буду кіраваць людзьмі і гарадамі. У любым разе, яна настаяла, каб бацька кінуў працу на ферме, прадаў свайго каня і распачаў уласную справу. Яна была высокама маўкліва жанчынай з даўгім носам і трывожымі шэрымі вачыма. Для сябе яна не хацела нічога. А для мяне і бацькі яна рабілася безнадзейна амбітнай.

Першая ж справа, якую яны заняліся, скончылася кепска. Яны арандавалі каля чатырох гектараў беднай камяністай зямлі каля Грыгс Роўд, у дванаццаці кіламетрах ад Бідўэла, і пачалі вырошчваць куранят. Тут я правёў гады свайго маленства, і першыя мае ўражанні ад жыцця таксама атрымаў тут. З самага пачатку гэта былі ўражанні катастрофічныя. І калі цяпер па жыцці я чалавек пануры і імкнучыся бачыць адно яго цёмны бок, то гэта таму, што заміж радасці і шчасця ў тых гадах я бачыў адно птушкаферму.

Людзі, далёкія ад жыцця на ферме, і ўявіць не могуць, колькі трагічнага можа здарыцца з куранём. Яно нараджаецца з яйка, жыве некалькі тыдняў у выглядзе маленькага пухнатага камячка, як малююць на Велікодных паштоўках, потым страшэнна аблазіць, паклёўвае кукурузную муку, якую бацька зарабіў у поце чала свайго, падхоплівае хваробы, што завуцца ціпун, ці халера, ці іншая трасца, прас-

тойвае, упірыўшы тупыя вочы ў сонца, а пасля слабее і здыхае. Некалькі курак і зрэдку які пеўнік, народжаныя паслужыць Божаму наканаванню, усё-ткі патрапляюць вырасці. Гэтыя куры адкладваюць яйкі, з якіх нараджаюцца новыя кураняты, і такім чынам жаклівае кола замыкаецца. Усё гэта неверагодна складана. Большасць філосафаў былі мусіць народжаныя на птушкафермах. Так шмат спадзеваў ускладаецца на кураня, і так груба яны разбураюцца. Маленькія кураняты, што толькі пачынаюць свой шлях у жыцці, выглядаюць жвавымі і кемнымі, але насамрэч страшэнна дурныя. Яны так падобныя да людзей, могуць вольна так узяць і зблытаць табе ўсе жыццёвыя арыентыры. Калі іх не забівае хвароба, яны счакваюць, пакуль ты не ўскладзеш на іх усе свае надзеі, а пасля ляцяць пад колы фургона і крывавай жывай вяртаюцца да свайго творцы. У юнацтве іх апаноўваюць паразіты, і толькі на лекавых парашках можна разарыцца. Пасталеўшы, я бабачыў, колькі кніг напісана пра тое, як лёгка разбагацець на гадоўлі курэй. Мабыць, такія кнігі — для багоў, якія толькі што з'елі пладоў ад дрэва пазнання добра і зла. Гэтая жыццесцвярдзальная літаратура заяўляе, быццам звычайныя энтузіясты, маючы ўсяго некалькі птушак, могуць дасягнуць многага. Але не давайце ім веры. Такія кнігі пісаліся не для вас. Лепш ідзіце шукайце золата на ледзяных узгорках Аляскі, спадзявайцеся на сумленнасць палітыкаў, верце, калі можаце, што свет з кожным днём робіцца ўсё лепшым і дабро ўрэшце пераможа зло, але не чытайце і не давайце веры кнігам пра гадоўлю курэй. Такія кнігі пісаліся не для вас.

Але я, здаецца, адхіліўся ад тэмы, бо мой аповед, па сутнасці, не пра курэй. Па сутнасці, ён тычыцца яйка. Дзясцят гадоў мае бацькі змагаліся за прыбытак ад птушкагадоўлі, а потым кінулі тую змаганні і ўзяліся за іншыя. Яны пераехалі ў мястэчка Бідўэл у штаце Агая і распачалі рэстаранны бізнэс. Праз дзясцят гадоў пастаянных перажыванняў за інкубатары, якія не хацелі выводзіць куранят, за тых маленькіх і па-свойму мілых пухнатых камячкоў, што ператвараліся ў напайгольых падлеткаў, а потым у дохлых курьц, мы адрывулі ўсё старое, спакаваўшы свае пажыткі на драбіны, што павезлі нас па Грыгс Роад да мястэчка Бідўэл. У тым маленькім абозе надзеі мы выправіліся на пошукі новага месца, адкуль можна было зноў пачаць наш пераможны шлях па жыцці.

Мабыць, мы ўяўлялі сабой сумнае відовішча, імне падаецца, нечым нагадвалі ўцекачоў, што бягуць з месца баявых дзеянняў. Мы з маці ішлі па дарозе. Воз з усімі нашымі пажыткамі мы на дзень пазычылі ў суседа, містэра Альберта Грыга. Ножкі таных крэслаў тырчэлі па баках, а за ўсім гэтым гармідарам ложкаў, сталаў, скрынак, запоўненых кухонным начыннем, стаяла клетка з жывымі куранятымі, а зверху

грувасцілася дзіцячая каляска, у якой мяне вазілі ў маленстве. Чаго мы прычэпіліся да гэтай каляскі, я не ведаю. Наўрад ці ў сям'і з'явіліся б новыя дзеці, ды і колы ў ёй былі зламаныя. Але людзі, у якіх мала рэчаў, прыкіпаюць да таго, што маюць. Гэта адна з ісцінаў, што робяць жыццё такім маркотным.

Бацька кіраваў возам. У той час ён быў лысым саракапяцігадовым мужчынам, крыху таўставатым — і ад доўгіх стасункаў з маці і курамі зрабіўся зазвычай маўклівым і маркотным. Цягам тых дзясцят гадоў ён працаваў рабочым на суседніх фермах і большыню грошай, якія зарабляў, траціў на лекі ад курыхных хваробаў, на «Белыя Цуда-лекі Ўілмера», ці на мікстуры «Прафесара Тандэта, Птушынага Лекара», ці на іншыя медыкаменты, рэкламы якіх маці знаходзіла ў газетах пра курэй. На бацькавай галаве засталіся ўсяго дзве пасмы валасоў над вушамі. Я памятаю, як дзіцём любіў глядзець на яго, калі ён засынаў на крэсле перад печку зімовымі надзельнымі вечарамі. Тады я ўжо пачаў чытаць кнігі і займеў свае погляды, і дарога залысіны, што цягнулася праз яго галаву, уяўлялася мне нечым накшталт гасцінца, якім, мабыць, Цэзар вёў свае легіёны з Рыму ў цудоўныя нязведаныя краіны. А пасмачкі валасоў, што раслі над бацькавымі вушамі, здаваліся мне лясамі. І я апынаўся ў стане паўсну і паўявы, бачачы сябе маленькай істотай, якая крочыць той дарогай у прыгожыя далёкія краіны, дзе няма курыхных фермаў і дзе жыццё — шчаслівая прыгода без аніякіх яек.

Пра наш пераезд з птушынай фермы ў горад можна было напісаць кнігу. Мы з маці цалкам прайшлі пехатою тых восем міляў: маці сачыла, каб нічога не звалілася з возу, а я глядзеў на дзівосы свету. А на сядзенні ля бацькі стаяў яго найвялікшы скарб. Пра яго я і раскажу.

На птушыных фермах, дзе з яек вылупляюцца сотні ці нават тысячы куранят, часам здараюцца дзіўныя рэчы. Вычварэнні бываюць сярод куранят гэтаксама, як і сярод людзей. Здраецца такое не часта, мабыць, раз на тысячу яек. Кураня можа мець чатыры нагі, дзве пары крылаў, дзве галавы ці яшчэ што-небудзь. Яны не жывуць. Яны адразу выпраўляюцца да Творцы, чья рука здрыганулася на імгненне. І тое, што маленькія небаракі не маглі выжыць, было адной з трагедый жыцця для майго бацькі. Ён думаў, што калі яму ўдасца неяк дацягнуць пяціногую курыцу ці двухгаловага пеўня да даросласці, то вольна ён і разжывецца. Ён марыў пра тое, як прывязе свой цуд на мясцовы кірмаш і разбагацее, паказваючы яго іншым.

Бацька захоўваў усіх пачвараў, што нараджаліся на птушынай ферме. Кожная з іх, заспіртаваная, зберагалася ў асобным шклянкім слоіку. Бацька асцярожна паставіў іх у скрынку і падчас пераезду вёз яе на сядзенні побач з сабой. Адною рукою ён кіраваў коньмі, а другой прытрымліваў скрынку. Калі мы прыехалі на месца, скрынку знялі з воза першай і выцягнулі шклянкі. Увесь час, пакуль мы валодалі рэстаранам у мястэчку Бідўэл, штат Агая, пачвары ў сваіх маленькіх шклянкіх слоіках стаялі на паліцы за прылаўкам. Маці часам абуралася, але бацька гарой стаяў за свой скарб. Вычварэнні, заяўляў

ён, былі каштоўнымі. Людзям, казаў ён, падабаецца глядзець на нешта дзіўнае і незвычайнае.

Я сказаў, што мы распачалі рэстаранны бізнэс у мястэчку Бідўэл, штат Агая? Я крыху рабольшыў. Сам горад знаходзіўся ля падножжа нізкай гары і на беразе маленькай ракі. У горадзе не было чыгункі, а чыгуначная станцыя была за паўтары кіламетры на поўнач у мястэчку Піквіль. На станцыі былі толькі кансервавы завод ды яблычны прэс, але калі мы туды прыехалі, яны ўжо абодва не працавалі. Раніцою і ўвечары аўтобусы прыходзілі ад гатэля на галоўнай вуліцы Бідўэла да чыгуначнай станцыі па вуліцы Турнэр'с Пайк. Кінуць усё і распачаць рэстаранны бізнэс у глухім гарадку было ідэяй маці. Яна цвердзіла пра гэта цягам года, а потым узяла і арандавала пусты будынак насупраць чыгуначнай станцыі. Гэта было яе ідэяй, што рэстаран прынясе прыбытак. Падарожнікі, казала яна, заўжды будуць чакаць сваіх цягнікоў, а гараджане будуць прыходзіць на станцыю, каб сустрэць цягнікі. Яны зойдуць у рэстаран з'есці кавалак пірага ды выпіць кубак кавы. Цяпер, у дарослым узросце, я ведаю, што ў яе былі іншыя матывы для пераезду. Яна была такою амбітнай дзеля мяне. Яна хацела, каб я прабіўся ў жыцці: скончыў гарадскую школу, стаў гарадскім.

У Піквілі бацька з маці працавалі так шмат, як і заўжды. Спачатку трэба было ператварыць памяшканне ў рэстаран. Гэта заняло месяц. Бацька змайстраваў паліцу, на якую паставіў слоікі з гароднінай. Ён зрабіў шылду, дзе вялікімі чырвонымі літарамі напісаў сваё імя. Пад імем быў строга загад «Ешце тут!», але выконвалі загад рэдка. Бацькі купілі вітрыну, на якую паклалі цыгарэты і табаку. Маці адскрэбла падлогу і сцены памяшкання. Я пайшоў у гарадскую школу і быў шчаслівы адкараскацца ад фермы і ад нудлівых, маркотных куранят. Але ўсё роўна я радаваўся не моцна. Вечарам, вяртаючыся са школы па вуліцы Турнэр'с Пайк, я ўспамінаў дзясцят, што гулялі на двары гарадской школы. Маленькія дзясцят тады бегалі чародкай, скакалі і спявалі. Я спрабаваў гэтак сама: самотна скакаў на адной назе па

замёрзлай дарозе і гучна спяваў: «Раз, два, тры, чатыры, пяць. Выйшаў зайчык пагуляць». Пасля я спыняўся і няпэўна азіраўся. Я баяўся, што нехта пабачыць мяне ў такім добрым настроі. Мабыць, мне падавалася, што я рабіў нешта такое, што не мусіць рабіць чалавек, які, як я, вырастае на птушынай ферме, дзе смерць была звычайнай з'явай.

Маці вырашыла, каб наша рэстаранцыя была адчынена і ўначы. А дзясцят вечара паўз нашу рэстаранцыю праносіўся пасажырскі цягнік, што кіраваўся на поўнач, а за ім мясцовы таварняк. Чыгуначнікі з таварняка мусілі былі пераводзіць стрэлкі ў Піквілі і, скончыўшы працу, заходзілі да нас у рэстаран выпіць кубак гарачай кавы і паесці. Часам нехта з іх замаўляў яешню. А чацвёртай раніцы чыгуначнікі вярталіся з паўночнага кірунку і зноўку заходзілі сюды. Наша невялічкае прадпрыемства пачало разрастацца. Маці спала ўначы, а ўдзень кіравала рэстаранцыяй і абслугоўвала наведвальнікаў, пакуль спаў бацька. Ён спаў у тым жа ложку, дзе ноччу спала маці, а я хадзіў у Бідўэлскую школу. Цягам доўгіх начэй, пакуль маці і я спалі, бацька гатаваў мяса для гамбургераў нашым кліентам. Затым яму ў галаву прыйшла думка, як дабіцца паспеху ў гэтым свеце. Амерыканскі дух ім завалодаў цалкам. Ён таксама зрабіўся амбітным.

Ноччу, калі працы было няшмат, у бацькі было даволі часу падумаць — усё праз лайдацтва. Ён вырашыў, што прычынай усіх няўдач быў яго невяселы нораў і што надалей яму трэба больш весела ўспрымаць жыццё. Рана раніцай ён падняўся да нас і лёг у ложка з маці. Яна прагнулася, і абодва загаварылі. А я слухаў са свайго ложка ў куце.

Паспрабаваць разам з маці забавіць тых, хто прыйшоў паесці ў наш рэстаран, было бацькавай ідэяй. Я цяпер не ўспомню, што ён казаў дакладна, але падаецца, нейкім дзіўным чынам ён хацеў зрабіцца мясцовым артыстам. Калі б жыхары Бідўэла, асабліва маладыя людзі, наведваліся да нас, што хоць і вельмі рэдка, але здаралася, то для іх была б нагатове дасціпная артыстычная прамова.

Працяг на стар. 20 (12) ▶

ПЕРАКЛАД

20 (12)

▶ АПОВЕД

ЯЙКА

◀ Працяг.
Пачатак на стар. 19 (11).

З бацькавых слоў я зразумеў, што ён мусіў быць такім сабе вяселым карчмаром. Маці, мабыць, спачатку засумнявалася, але нічога супраць не сказала. Бацьку ў галаву прыйшла думка, што сэрцы Бідўэлскай моладзі запалаюць да яго і маці любоўю. Надвечоркам вяселыя і шчаслівыя гурткі моладзі пойдучы, распяваючы песні, па Турнэр'с Пайк. З жартамі і смехам яны завітаюць у нашу карчму, дзе іх сустрэнуць спевамі і забавамі. Я не хачу давесці, што бацька распісаў усё так узнёсла. Як я казаў, ён быў чалавекам нешматслоўным. «Ім трэба месца, куды пайсці. Кажу табе, ім трэба месца, куды пайсці», — усё паўтараў і паўтараў ён. Вось так ён казаў. Маё ўяўленне дамалявала астатняе.

На два ці тры тыдні гэта бацькава думка заняла наш дом. Мы шмат не размаўлялі, але сумленна спрабавалі нацягнуць усмешкі замест сваёй былой панурасці. Маці ўсміхалася наведнікам, а я, таксама падахапіўшы заразу, усміхаўся кату. Ад палкага жадання падабца бацьку пачала крыху біць ліхаманка. У бацьку без сумневу паміраў артыст. Але ён не расхловаў свой запал на чыгуначнікаў, што заходзілі ўначы, а падавалася, толькі й чакаў бідўэлскага хлопца ці дзяўчыну, каб перад імі паказаць усё, на што ён быў здатны. На прылаўку заўжды стаяў пледены кошчык з яйкамі. І, напэўна, калі гэтая бліскучая ідэя нараджалася ў бацькавай галаве, ён глядзеў менавіта на іх. Нешта першарадавае было ў тым, як яйкі былі звязаныя з развіццём бацькавай задумкі.

Менавіта яйка і загубіла яго новы стымул да жыцця. Адночы позна ноччу мяне пабудзіў гнеўны роў, што рваўся з бацькавай глоткі. Мы з маці абодва проста падскочылі ў ложку. Дрыжачымі рукамі яна запаліла лямпу на сталае ля ложка. Унізе ўваходныя дзверы нашай карчмы з грукатам зачыніліся, і праз некалькі хвілін бацька датупаў па сходах наверх. У руцэ ён трымаў яйка, рука трэслася, быццам у ліхаманцы. А ў яго вачах блішчэлі агеньчыкі вар'яцтва. Калі ён гэтак стаяў, гледзячы на нас, я быў упэўнены, што ён збіраецца шпурнуць тое яйка ці ў маці, ці ў мяне. Пасля ён асцярожна паклаў яйка на стол каля лямпы і ўкленчыў перад маткіным ложкам. Бацька пачаў румзаць, як хлопчук, і я, прасякнуты яго болям, таксама заплакаў. Мы абодва напоўнілі маленькі пакойчык сваім працяжным плачам. Гэта абсурдна, але з той нашай сцэны я памятаю толькі, як маці ўсё пагляджвала лысы гасцінец на бацькавай галаве. Я забыўся, што яна сказала яму, як угаварыла расказаць пра тое, што здарылася там унізе. Яго тлумачэнні таксама вылецелі з галавы. Я толькі памятаю сваю горыч і страх, і бліскучую дарогу праз усю бацькаву галаву, што зіхацела ў святле лямпы, калі ён укленчыў перад ложкам.

Зараз пра тое, што здарылася ўнізе. Нейкім невытлума-

чальным чынам я ведаю гэту гісторыю так добра, нібыта сам быў сведкам бацькавага краху. Часам бывае даведваешся шмат невытлумацальнага. Таго вечару малады Джон Кейн, сын бідўэлскага гандляра, прыйшоў у Піквэл сустрэць свайго бацьку, што меўся прыехаць з поўдня цягніком а дзясятай вечара. Цягнік спазняўся на тры гадзіны, і Джо зайшоў у наш рэстаран, каб прабавіць час і пачакаць. Прыйшоў таварняк, і бацька накарміў чыгуначнікаў. Джон застаўся ў рэстаране адзін на адзін з бацькам.

Як толькі хлопца да нас прыйшоў, ён, мусіць, збянтэжыўся бацькавымі паводзінамі. Яму падавалася, што бацьку раздражняе яго прысутнасць. Хлопец заўважыў, што нечым непакоіць карчмара, і падумваў сыйсці. Але тут пачаўся дождж, а яму зусім не хацелася цягнуцца ў такое надвор'е ў горад, а потым назад. Ён купіў пяціцэнтавую сігару і замовіў кубак кавы. З кішэні ён дастаў газету і пачаў чытаць. «Я чакаю начны цягнік. Ён спазняецца», — выбачаючыся, патлумачыў ён.

Доўгі час бацька, якога Джон Кейн бачыў упершыню, моўчкі глядзеў на наведніка. Натуральна, яго ахапіў страх перад публікай. Як часта бывае ў жыцці, бацька так шмат і часта абдумваў гэтую сітуацыю, што цяпер, сутыкнуўшыся з ёй, пачаў моцна нервавацца.

Напачатку ён не ведаў, што рабіць з рукамі, таму працягнуў адну руку праз увесь прылавак і павітаўся з Джоном Кейнам. «Здрасце», — сказаў ён. Джон Кейн адклаў сваю газету і пільна паглядзеў на бацьку. Той зыркнуў вачыма на кошчык з яйкамі, што

стаяў на прылаўку, і распачаў гутарку. «Гэта... — сказаў бацька вагаючыся, — ну, ты ж чуў пра Хрыстафора Калумба?» Ён падаваўся раззлаваным. «Гэты Хрыстафор Калумб быў хлусам, — заявіў бацька шматзначна. — Ён казаў, што паставіць яйка старчком. Ён так насамрэч казаў, а потым узяў і адбіў у яйка бок».

Наведніку падалося, што бацька быў не ў сабе ад хлуслівасці Хрыстафора Калумба. Ён бурчаў і ляўся. Ён заяўляў, што нельга вучыць дзяцей, быццам Хрыстафор Калумб быў вялікім чалавекам, бо ў адказны момант ён усіх ашукаў: абвясціў, што паставіць яйка старчком, а яго ашуканства назвалі фокусам.

Усё яшчэ наракаючы на Калумба, бацька ўзяў яйка з кошчыка на прылаўку і пачаў хадзіць туды-сюды. Ён вярцеў яйка ў далоняў. Ён прыязна ўсміхаўся. Ён пачаў мармытаць нешта пра эффект, які робіць электрычнасць чалавечага цела на яйка. Ён заявіў, што не разбіўшы скарлупіну, толькі сілаю рук і вярчэння ён паставіць яйка старчком. Бацька тлумачыў, што цяпло ў руках і мяккае пакотванне яйка створаць новы цэнтар цяжару. Гэта крыху зацікавіла Джона Кейна. «Я трымаў тысячы яек, — сказаў бацька. — Ніхто не ведае больш пра яйкі, чым я».

Ён паставіў яйка на прылавак, а яно завалілася на бок. Ён паўтараў фокус зноў і зноў, увесь час верцячы яйка паміж далоняў і мармычучы пра цуды электрычнасці і законы гравітацыі. Праз паўгадзіны марных практыкаванняў бацьку ўдалося на імгненне паставіць яйка. Ён зірнуў на наведніка, але той ужо не глядзеў. Калі ж бацька прыцягнуў увагу да плёну сваіх намаганняў, яйка зноў пакацілася і легла на бок.

У артыстычным запале і ў той жа час моцна засмучаны першымі няўдалымі спробамі, бацька дастаў з паліцы бутэлькі з курынымі пачварамі і пачаў паказваць іх наведніку. «А табе хацелася б мець сем ног і дзве галавы, як у гэтай небаракі?», — запытаўся

ён, дэманструючы свой самы незвычайны скарб. Добрая ўсмешка асвяціла яго твар. Бацька перагнуўся праз прылавак і памкнуўся ляпнуць Джо Кейна па плячы, як ён памятаў, рабілі мужыкі ў салоне Бэн Хэда, калі ён быў маладым парубкам і наведваўся ў горад суботнімі вечарамі. Ад выгляду жахліва дэфармаванага цела заспіртаванай у бутэльцы птушкі яго наведніку зрабілася блага, і ён падняўся, каб сыйсці. Бацька выйшаў з-за прылаўка, схапіў хлопца за руку і зноў пасадзіў за стол. Ён крыху раззлаваўся і таму на момант адварнуўся і выціснуў з сябе ўсмешку. Пасля вярнуў бутэлькі на паліцу. У парыве шчодрасці ён сілком пачаставаў Джо Кейна яшчэ адным кубкам кавы і сігарай за кошт установы. Потым дастаў патэльню і, наліўшы ў яе воцат са збанка пад прылаўкам, абвясціў, што зробіць яшчэ адзін фокус. «Я разагрэю гэта яйка на патэльні з воцатам, а потым працісну яго праз гарлавіну бутэлькі, не разбіўшы скарлупіну. Калі яйка апынецца ўнутры бутэлькі, яно прыме сваю звычайную форму, і шкарлупіна зноў зробіцца цвёрдай. А затым я падару бутэльку з яйкам табе. Ты зможаш насіць яе паўсюды. Людзі будуць пытацца, як ты засунуў яйка ў бутэльку. А ты не кажы. Няхай здагадаюцца. Вось такі смешны фокус».

Бацька шчэрыўся і падміргваў свайму наведніку. Джон Кейн вырашыў, што чалавек насупраць крыху вар'ят, але цалкам бяспечны. Ён дапіў дармовую каву і занурыўся ў газету. Калі яйка ў воцаце нагрэлася, бацька паднёс яго ў лыжцы да прылаўка, а з кладоўкі дастаў пустую бутэльку. Ён быў злы, бо наведнік не глядзеў, як робіцца фокус, але тым не менш, бацька з радасцю ўзяўся за справу. Доўгі час ён намагаўся праціснуць яйка праз гарлавіну бутэлькі. Ён зноў паставіў патэльню на пліту, спрабуючы нагрэць яйка другі раз, пасля ўхапіў яго, абпаліўшы пальцы. Гарачы воцат крыху размякчыў шкарлупіну, але недастаткова. Ён усё спраба-

ваў і спрабаваў, але адчуванне прадвызначанасці паступова авалодала ім. А калі бацьку падалося, што фокус вось-вось атрымаецца, цягнік, які спазняўся, прыйшоў на станцыю, і Джон Кейн зусім няветліва накіраваўся да выхаду. У роспачы бацька рабіў апошнія спробы перамагчы яйка, якое мусіла надаць яму рэпутацыю чалавека, які ўмее забавляць сваіх наведнікаў. Ён сціскаў яйка. Ён спрабаваў быць з ім суровым. Ён ляўся, пот выступіў на лбе. І яйка разбілася ў яго руках. Калі вадкасць расплэскалася па бацькавай кашулі, Джон Кейн, што які ужо каля дзвярэй, павярнуўся і засмяяўся.

Гнеўны роў вырваўся з бацькавай глоткі. Ён раптам заскакаў, выкрываючы нейкія незразумелыя словы. Схапіўшы другое яйка з кошчыка на прылаўку, ён шпурнуў яго, ледзь не трапіўшы хлопцу па галаве, але той ухіліўся і выскачыў за дзверы.

Бацька падняўся з яйкам у руках да нас з маці. Не ведаю, што ён збіраўся зрабіць. Мабыць, ён задумаў знішчыць тое яйка, усё яйкі, і нам ён хацеў прадэманстраваць самы пачатак гэтага дзейства. Але, мабыць, калі ён пабачыў маці, нешта здарылася. Ён асцярожна паклаў яйка на стол і, як я ўжо сказаў, укленчыў ля ложка. Крыху пазней ён вырашыў зачыніць ростарачыю на ноч, падняўся да нас і лёг спаць, патушыўшы святло, і пасля шаптання з маці яны заснулі. Думаю, я таксама заснуў, але сон мой быў неспакойны. Я прагнуўся на святанні і доўгі час глядзеў на яйка, што ляжала на сталае. Я пытаўся ў сябе, чаму павінны існаваць яйкі і чаму з іх вылупляюцца куры, якія потым зноў адкладваюць яйкі. Гэта пытанне засела ў маёй галаве.

Мяркую, усё таму, што я сын свайго бацькі. Тым не менш, я дагэтуль не магу на яго адказаць. І таму я раблю выснову: гэта яшчэ адзін доказ поўнай і бяспрэчнай перамогі яйка — прынамсі, у маёй сям'і.

Пераклад з ангельскай
Юлі ЦІМАФЕЕВАЙ

21 (13)

ПРОЗА

▶ АПОВЕД

БАЦЬКА

Уладзімір МІХНО

Пазваніў мой лепшы сябар Валера:

— Слухай, твой бацька «ўсплыў» нарэшце ў інтэрнэце.

У галаве неяк адразу закружыла, прымружыла белай халоднай завяй. Халадок папоўз і па спіне. А затым наадварот — як варам акаціла церпка гарачыня. Так гарэнічае мой ціск.

Ведаў, Валера даўно «палое» на майго бацьку ў інтэрнэце. Нейк паказаў яму старую фотку з альбома. Там мой родны Фёдар Цімафеевіч зусім яшчэ не Цімафеевіч, проста Фёдар — прыгожы, чарнявы, амаль юны — у чорным фрэнчы і з медалямі. Гэта напэўна першае пасляваеннае фота бацькі. Помню, ён раскаваў, што былі два медалі — не юбілейныя, якіх у кожнага ветэрана поўна, аж мундзіры адвісаюць, а баявыя...

Мы, дзеці, любілі пачапляць бацькавы ўзнагароды і пакаравацца. Ну, акурат генералы, хадзілі! Новенькія, бліскучыя, ззяюць. Праўда, сярод гэтага бліскучага багацця былі два іншага роду медалі: «За абарону Масквы» і «За перамогу над Германіяй». З часам яны пажоўклі, пабялілі, суку на планачках знасілася, а пасля і зусім парвалася. Добра, Валера неўзабаве ўзяўся такі за тва «непрыгожыя» медалі. Дзесьці знайшоў новыя планкі з георгиеўскай стужкаю. І вось табе — другое жыццё. А што пабяжлікі — не бяда. Я, малы, браў пасту Гоя — такі зялёненькі камочак, падобны да пластылінавага, толькі нашмат цвярдзейшы, адшароўваў медалі да першароднага бляску. Праўда, праз дзень-два яны ўсё роўна крыху пацямнеюць, але ўжо не так...

Я шмат чаго бацькавага не захаваў... Хіба што медалі яго дагэтуль ляжаць у запаведнай шкатулачцы. І — даведка, арыгінальная.

«Справка о ранении.

В боях за Советскую Родину кр-ц 7 отд. св. бат. связи тов. Михно Фёдор Тимофеевич был тяжело ранен 19/IV-42г.

DS: Дефектность и отёк правой стопы после сквозного пулевого ранения с дефектами II-III-IV-V плюсневых костей.

Начальник части 708. Подпись.»

Подпіс, вядома ж, неразборлівы. І круглая пячатка ледзьве-ледзьве праглядвае. У тым, зрэшты, і я сам вінаваты. Склаў паперку ў чатыры разы ды затусаваў у шкатулку пад медалі. Добра, што хоць здагадаўся падклеіць на новы свежы лісточак.

Валера, калі ўбачыў. Ледзьве не ўеў мяне:

— Як ты захоўваеш бацькавы ваенныя рэліквіі!

Ну, а як іх захоўваць, у музей хіба аддаць, пад шкло? Дык туды кожнага разу не дабяжыш. А тут захацеў — дастаў тую шкатулачку і паглядзеў. Сябар даўно з рукамі адараваў бы і гэту даведку, і той фотаздымак маладога бацькі з медалямі, з якога ён ужо зрабіў для свайго архіву фотакопію. Але ж ад арыгінала, вядома, не адмовіўся б. Ды я не аддаю,

шкадную. Валера малайчына. Ён настаўнік, гісторык, краязнаўца. Ён — апантаны. У раёне другога такога я не ведаю. Поўзае з дзецьмі па вёсках, распытвае людзей, збірае арыгінальныя матэрыялы, даведкі ваеннага часу. Людзі паўміралі — засталіся дакументы на ўзнагароды. Хто яшчэ жывы — найкаштоўныя сведкі, «апошнія з Магікан» той вайны. Сябар кажа: потым хопімся, а — позна, сыдуць у магілу і сведкі, і звесткі, і дакументы — згніюць, звалюцца. І то праўда — стануць бязмоўнымі, як вунь шмат якія фоткі ў маім альбоме. Цікавыя, арыгінальныя, праява сваёй эпохі — а толку, калі для мяне яны ўжо назаўсёды замоўкнуты людзі. Маглі б загаварыць вуснамі мамы, бацькі, маглі багата чаго распавесці, але ж бацькоў даўно няма ўжо...

Вось і поўзае мой апантаны сябар, збіраючы па каліву парэшткі... Далібог, яму трэба было нарадзіцца ў тую эпоху. Увесь — у партызаншчыне, у архівах, у ліставаннях, у інтэрнэце. Ён нават з таго свегу, бывае, дастае і вяртае небаракаў, якіх дзе толькі не пахавала, не параскідвала вайна. Інфіцыраваў той пошукавай бацькавай усю сям'ю. Сына Ярыка па вандрюках цягаць пачаў. Малому гадоў восем, а ён туды ж — прыглядваецца, дзе які курганок у лесе — раптам забытая магілька, дзе якая яміна і правал — раптам былі зямлянкі. Жонка Тацяна доўга не здавалася. Яна чалавек прагматычны, гаспадарлівы, прыземлены, да спірытызму не схільная. На мужа-валацугу часта бурчэла незадаволеная. А то раптам сніцца Тацяне сон, што пятнаццаць чалавек ляжыць у чыстым полі, а душы іх пакутуюць. Прысніліся яны Тацяне — прыйшлі ды і прасяць: нам тут няздомна, мы хочам быць пахаванымі. Скажы свайму мужу, каб ён нас знайшоў. Назвалі і месца, дзе ляжаць.

Далібог, калі б сам не чуў, ні зашто не паверыў бы, я таксама не аматар містыкі. Прыехалі да мяне сябар з жонкаю на дзяды. Падзедалі мы, сядзім, свечка на сталае дагарае. Вось-вось агеньчык у шклянку запаўзе і ў ячмені, які свечку трымае, схваецца, патухне. Тацяна давай раскаваць той сон. Распавяла і кажа: «Ці ўжо ў мяне дах паехаў, ці што якое, цьфу-цьфу, здарыцца, калі з нябожчыкамі размаўляю».

Здарылася — месяцы праз два, як мы ўжо забыліся пра той сон. Валера разнохаў па бабульках пра партызанскае пахаванне акурат у тых мясцінах. Падняў на ногі ўлады — ён ім спакойна спаць не дае. Прыехаў пошукавы батальён. Капалі. Знайшлі пятнаццаць чарапоў. Урачыста перазахоўвалі. Я, праўда, думаю, а ці варта было кранаць? Хай бы ляжалі, дзе ляжалі. Паставіць у чыстым полі крыж вялікі — зрабіць усё па-хрысціянску...

Вось і не вер пасля містыцы...

— Адкрывай, — дыхае Валера ў трубку, — «Подзвіг народа». Гэта сайт расійскага міністэрства абароны. Там будзе «пошук па прозвішчы». Уводзь прозвішча бацькі і год нараджэння. Выскачунь дадзеныя, агульныя, націснеш на зорачку — павіцца даведка: апісанне подзвігу. Прыблізіш яе. А потым пашчоўкай яшчэ па архіве. Сам ведаеш, не мне цябе вучыць...

Валера даведаўся пра расійскі сайт на канферэнцыі па краязнаўству. Адразу ж запоўз і знайшоў свайго дзеда, які быў ўзнагароджаны ў вайну. Знайшоў яшчэ аднаго сваяка. А бацьку майго «пасвіў» доўга. Той сайт толькі нядаўна зрабілі, адкрываюць архіў ваенны і спакая вывешваюць звесткі пра ўзнагароджаных. Што ў бацькі майго медаль «За баявыя заслугі», сябар выглядзеў на тым пасляваенным здымку. Я б нізашто не здагадаўся, там і сам здымачак невялікі, не кажучы пра медалі, якія ледзьве блішчаць, а ён спец — сабаку на гэтым з'еў.

Колькі разоў бываў Валера на сайце — і ўсё безвынікова. І вось яна — удача! Пльве ў вачах, ці то ад хвалвання, ці ад радасці, разгуляўся мой ціск. А што — у горы людзі выжываюць, а ад радасці, бывае, паміраюць. Але як тут не радавацца! Не ў кожнага бацька пад Масквой ваяваў і — выжыў! Некаторыя ў паліцыі жыццё ратавалі, іншыя вунь зараз сіротамі пры жывых бацьках туляюцца. А ў мяне быў Бацька, за якога мне не сорамна...

Ён выжыў у сорок першым пад Масквой, каб роўна праз сорок гадоў так недарэчна памерці дома.

Пад Каляды чакаем бацьку дадому з сельсавета. Ён сакратаром працаваў, а тут акурат перапіс быў. Бацька ездзіў па вёсках, па хатах хадзіў з гаспадарчаю кнігаю. Усё падлічвалі — кожную курачку, кароўку. І людзей таксама. Кожнага трэба па дзясці раздзелах расфасаваць-разнесці — калі нарадзіўся, кім і дзе працуе, калі жаніўся-хрысціўся. Пра хрышчэнне, вядома, жартую. Паспрабаваў бы ў той час хто прызнацца, што дзяцей хрысціў — так бы пераксілі! А вось Каляды ўсё роўна святкавалі не надта хаваючыся, гэтага з народа вытрупіць камуністы не здолелі. Вечарам прывязе бацька гаспадарчыя кнігі і перапісныя лісты, і я сяду за працу. Я дапамагаў бацьку, а ён мне даваў. Чаму б і не — мне ўжо было амаль шаснаццаць гадоў. Падабалася тая цікавая бухгалтэрыя, гартаў гаспадарчыя кнігі, лічыў народ. Як чалавек — то палачка ў патрэбную графу. Потым разнісіў па розных раздзелах, зноў падлічваў, параўноўваў, колькі летась было ў вёсках людзей, колькі

нарадзілася, памерла. Цікава! Бацька не спраўляўся ўсю работу сакратара перарабіць на працы. Паддоўгу вечарамі заседжваўся то ў сельсавете, а то і дома. Было, што і чарку браў апошнім часам. Прывучылі. Ідуць дзіця запісваць — замочку нясуць. Шлюб рэгіструеш — як па такой нагодзе не праставіцца?! Выпіваў бацька, але п'янтосам не быў ніколі. Ён бы і сёння жыў напэўна, каб не адзін выпадак...

Чакаем бацьку. Мама ў печы горача напаліла. Я сяджу ля тэлевізара. І спакойна мне, і не трывожна зусім. Яшчэ не ведаў у той час, што такое трывожыцца. Аб усім гатовым жыў. Адзін ужо дома застаўся, сёстры — Вера з Ларысай — у Мінску вучыліся, я ездзіў у дзясці ў Лепель. Прыеду з цёмным — мама ўжо чакае. На сталае ўсё цёпленькае. Эх! Успамінаць тва часіны і плакаць, ды слёзы мае ўжо даўно высалілі. Прайшло больш як трыццаць гадоў...

...Чакаем. Няма бацькі позна. Нешта ж сёння занадта позна. І раптам — грукаюць у дзверы. Ну, нарэшце! Толькі ж — чаму грукаюць? Бацька ніколі не грукнуў нават кулаком аб стол. Ціхенька зойдзе і дзверы за сабою пагаспадарску прычыніць. На маму вядомага разу рукі не падняў, хіца сабе і выпіўшы. Хіба што языком крыху пачэша.

...Расчыніліся дзверы шырока. І двое незнаёмых мужыкоў тату майго ў хату як не волакам зацягнулі, на куханцы пакінулі і, пакуль мы з мамай, страшэнна напалоханыя, кідаліся над бацькам, які бездапаможна ляжаў, закінуўшы галаву, і хрыпеў, незнаёмцы паціху зніклі пад шумок. Толькі след ад саней застаўся на снезе ліва хаты. І мы з мамай удвух каля паміраючага бацькі — бадай, такія ж бездапаможныя, як і ён — у роспачы, у няведанні, паралізаваныя нечаканасцю і вусцінным страхам, які знячэўку абрынуўся на нас. Мы не ведаем, што робім, выклікаем хуткую, кідаемся па суседзях, а бацька памірае.

Праз колькі хвілін яго не стала. Хуткая спазнілася, мо праз гадзіну ці болей прыехала. Фельчарка падыйшла да бацькі, памацала пульс, паглядзела на зрэнкі, асуджана прамовіла: «Труп».

Што мы з мамай перажылі за тва кароткія хвіліны! Што мы з сёстрамі перажылі потым на пахаванні бацькі, калі нават паплакаць ля яго труны не маглі — трэба было ўвесь час трымацца маці і ратаваць яе! Мама абмірала над нябожчыкам. Мама ў тва страшныя чорныя дні ледзьве не памерла. Мы маглі б застацца сіротамі ў адначасці. Бог злітаваўся тады над намі — мама засталася жыць і пражыла яшчэ роўна адзінаццаць гадоў. А не стала яе... у дзень бацькавай смерці, перад Калядамі. Містыка!

На Каляды я пахаваў бацькоў і неаднойчы пасля дакараў Бога за тое, што ён забраў іх абодвух на свой дзень нараджэння. З таго часу, калі людзі вітаюць светлае Хрыстова нараджэнне, я памінаю бацькоў. Хіба я вінаваты, што Бог забраў у мяне Каляды?..

Пасля бацькавай трагічнай смерці я доўга хварэў, мяне лячылі ад пуду, пырскалі нейкай вадзіцай, запэўнівалі, што яна сваятая. А я ўсё марнеў і чарнеў, знясілены, схуднелы. У чароўную сілу той вады я не верыў, бацька

ва смерць адабрала ў мяне веру ў казку і ў чары. Дзяцінства ў адначасці скончылася. Па знахарках мяне не вазілі, — не было каму. Мама таксама не верыла гэтаму. Дый сама яна, зрэшты, ледзьве валачыла ногі. Раптам ссвірела, счарнела, разам ператварылася ў сямідзесяцігадовую лядачую бабулю, а ёй жа ў той час не было і шасцідзесяці...

...Хадзіў Фёдар ў той ракавы дзень па суседняй вёсцы па перапісу. Лічы, ва ўсіх хатах пабываў. Калі пачало ўжо змяркацца, падыйшоў да хаты знаёмага настаўніка — на ўскрайку вёскі. Вось, мабыць, і ўсё, тут перапіша — можна і дадому вяртацца. Але на чым? Кепская доля ў сельсаветакага сакратара — ні машыны ў цябе, ні каня. Цягайся пешшу, як дурань. Сюды ўдалося пад'ехаць са знаёмым! А назад хоць ты на дыване-самалёце! Дарога недалёкая — кіламетраў пяць, калі напраткі, будзе, але ж праз лес. Снегу небагата, ды ў лесе яго заўсёды болей. Віхурыла надоечы. Можна, і дарогу дзе перамяло, і ваўка сустрыць нядоўга. На двары ў настаўніка ўбачыў запрэжанага ў сані каня. Узрадаваўся. Папросіць гаспадара, мо падкіне. Не чужыя ж людзі, знаёмыя. І неаднойчы яшчэ ў сельсавете пакажуцца.

За сталом сядзелі госці. Стаяла амаль пустая бутэлька «Экстры», змесціва якой ужо было разлітае па чарках, яечня са шкваркамі, салёненькія грыбочкі і гурочки, нават мёд (гаспадар займаўся бортніцтвам).

— О, Цімафеевіч, — лісліва забегалі вочы ў гаспадара, — якім ветрам занесла?

— Ды падарожным. Па перапісу. Я, гляджу, не ў час, госці ў вас.

— Якое там не ў час. Ты для мяне заўсёды першы госць у хаце. Сядзі во пакуль, чарку возьмеш, сагрэешся.

— Позна ўжо, дадому трэба, мо на кані, хлопцы, падкінеце?

— Падкінем-падкінем, Цімафеевіч, не хвалойся.

Гаспадар выслізнуў у баквачку, дзе была схаваная ў яго самагонка. Гнаў ён для розных патрэбаў, ці мала хто ў хату прыпрэца. На кожнага маскоўскай не назапасішся, а каб крапчэй брала, дабаўляў дынатурату. Нічога — глоткі луджаныя, страўнікі праспіраваныя, вытрымаюць, а не хочучы, хай не п'юць. Нікому сілкум у горла ён не налівае.

— Вось, халодненькая, свежанькая, медавуха. Ты пакаштуй, Цімафеевіч, не пашкадуець, — напоўніў настаўнік прынесеную пустую чарку, у астатніх жа чарках яшчэ засталася «Экстры».

— Ну, хіба па сто грамаў, як на фронце перад боем. Будзьма, малыцы! За пасляўтрашнія Каляды. За Новы 1981 год.

Выпілі.

— Ну і пякуючая яна ў цябе! Горла як агнём апаліла, — Фёдар зморшчыўся, пацягнуўся да агурка.

— Затое моцная. Хіба на фронце была слабейшая? — усміхнуўся гаспадар.

— Ат! Што ты пра фронт ведаеш! Ты ж тады яшчэ пад стол пешшу бегаў... Грашым, малыцы, хто ж гэта перад Калядамі гарэлкай пост адбывае?

— Авоечкі, Цімафеевіч, якім ты набожным зрабіўся. Ці ж мы не камуністы з табою?

Працяг на стар. 22 (14) ▶

▶ АПОВЕД

БАЦЦКА

«Працяг.
Пачатак на стар. 21 (13).

— Сапраўдных камуністаў няма ўжо. Тыя на вайне галовы склалі, іншыя ад ран паўміралі. Думаецца, лёгка там было? І зараз во баліць нага параненая, добра што хоць не аднялі, зусім калекам быў бы. А Бог — ніхто яго не бачыў, і касманаўты лётаюць — не бачылі. Але нешта ўсё роўна ёсць, сіла нейкая, што адна намі кіруе. І не трэба Бога гнявіць.

— Ты, Цімафеевіч, не аратарствуй, не на мітынгу. Возьмем лепей яшчэ па адной.

Гаспадар разліў самагонку гасцям, а сябе непрыкметна «пакрыўдзіў».

Фёдар вышлі першы, астатнія на хвіліну зацягнулі прыёмнае задальненне, як раптам убачылі, што госцю зрабілася блага — ён адкінуўся на стул, пачаў хрыпець і спаўзаць долу.

— Ты што яму наліў, кум? — спалохана адставілі мужчыны свае чаркі ўбок. — Чым ты нас паіць сабраўся? Зноў нешта хімічэш-дамешваеш. Праўду пра цябе кажучь... Людзей жа труціць — навошта...

— Што... я — нічога, — спалатнеў гаспадар. — Слабак, воль бачыць. Разнесла адразу ж.

А ў самога думка, як бліскавіца, мільганула: чорт! Няўжо перабаршчыў!

— Хуткую трэба. Каб не памёр чалавек.

— Вы што, малыцы. Не, не трэба мне, хуткай тут не хапала. Ведаецца, вязіце вы яго дадому лепей, сам прасіў. Праспіцца... І павезлі...

...Я — у інтэрнэце. Правільна прыдумалі. А то пішы, шукай па архівах. Шчоўкнуў мышкай, і — ты на вайне... Вялікая перамога цывілізацыі — сусветнае сеціва...

Мама ледзьве прыкакала каларовага тэлевізара. У дзевяностыя мы тыя рублі на тэлевізар збіралі ўдвух. Я ўжо працаваў у Мінску, і мама са сваёй невялікай пенсіі адкладвала капейкі. У нас доўга быў старэнькі «Рэкордзік», ён вераю-праўдаю служыў нам шаснаццаць гадоў. Помню, як шчаслівы бацька цягнуў гэты цуд з горада, як мы яго распакоўвалі, як прыладжвалі на гарышчы несамарбную самаробную антэнку. Сняжыла, але ішло. Як глядзелі, помню, усёй сям'ёй першы па тэлевізары фільм «Свінарка і пастух». Гэта было сапраўднае свята! Мо і сёння служыў бы той «Рэкордзік», каб не здалі яго, купіўшы ўзамен вялікі чорна-белы «Гарызонт». Гэта была ўжо другая прыступка на лесвіцы да цывілізацыі. Але ж дабрабыту ніколі не бывае занадта. Хацелася каларовага тэлевізара. Высталі ў чарзе. Эпоха сучасных дэфіцытаў. Дачакаліся, пакуль у вясковую краму прывязуць наш каларовы «Віцязь». Сам я, тэхнік-недавярак, успацеўшы, яго настрайваў. І ніколі не забуду маміных здзіўленых вачэй, калі ўпершыню ўбачыла яна на экране каларытную каларовую

выяву. Уздыхнула: «Бацька не дачакаўся».

Бацька не прыкакаў шмат чаго — унукаў, перабудовы, знікнення партыі, у якой быў ён шараговым, але сапраўдным камуністам, якіх няма. Не прыкакаў ён скону краіны, пра якую ніхто не падумаў бы, што сканае. Не дачакаўся бацька і нашай незалежнай Беларусі.

Сядзіць мама і фантазіруе: «Каб падняліся мае дзяды, не ведалі б, чаму дзівіцца. Керанкі зноў вярнуліся. (Гэта яна калі грошы пачалі лічыць мільёнамі). У царкву пабеглі. Хіба мо гэтак нагршылі, што цяцерца стала — а ўжо ж і нагршылі, няма куды далей. Цьфу на цябе, лярва, куды ж ты на сцэну голая дзярэшся. Каб ты на корч дралася! (Зазірнула б мама ў сённяшні інтэрнэт.) Каб дзяды пабачылі гэту скрынку (тэлевізар), уцякалі б куды вочы глядзяць ды ксіліся — нячыстая сілачка! І як яны ў тую скрынку забіраюцца? — гэта яна спрабуе ўявіць, як бы дзяды казалі. Сама ж мама была дастаткова сучасная, каб не палохацца розных балбатлівых скрыняў. Глядзела «Рабыню Ізаўру», пасля — «Багатыя таксама плачучь» і плакала разам з Марыянай. Так і памерла, не прыкакаўшы фіналу.

А бацьку каля тэлевізара адразу ж на сон цягнула — калі захрапе! Мы з мамай тыкаем на яго пальцам, смяемся і злужем жартаўліва — за бацькавым храпам тэлевізара не пачуеш. Дахрапеўся аднаго разу, што я, малы, выстрыг яму чуб нажніцамі. Незласліва, незнарок. Проста гуляў у цырульніка, хацеў зрабіць бацьку прычоску. А кудзеркі сівымі зрабіліся пад старасць — пасерабыла бацьку жышчэ.

А быў жа малады, прыгожы, чарнявы, да працы спрытны, на пад'ём лёгкі. І ўсё ўмеў — касіў, не пакідаючы бровак між пракосамі. Каваць жалеза ўмеў. Ён жа пасля таго, як паранілі, як стаў інвалідам і ўступіўся на мыліцы, жыў дзесьці на поўдні. Не ведаю, мусіць, у Казахстане. І кім толькі ні працаваў. Кавалём таксама. Рубіў бацька спрытна. І мяне вучыў. Як правільна шнур напяць, калі бярэцца з шашай, як драку выбраць, як вугал зарэзаць. Мы з ім і істопку зрублілі, і лазеньку. «Мы» — толькі тое слова. Бацька зрубіў адзін. Які я яшчэ быў тады — падшыванец. Але ж за бярвяню ўдвух браліся, падняць, пасунуць — я ўжо мог быць памочнікам.

Лазеньку вельмі бацька сваю хацеў. Мыліся па суседзях. Зімою лютаю завяжа мне бацька шалік цёплы, каб адно вочы тырчэлі, пасадзіць на санкі, і паехалі мы да суседкі ў лазеньку. Зоркі халодныя і бліскучыя бурштынавымі пацеркамі на небе рассыпаліся, цемра — хоць вока выкалі, і сцяжынка ўся белымі снежнымі дзюнамі перамецена, але я не адзін у гэтым Сусвеце, не збочу са сцэжкі, не згублюся, бо са мною мой бацька.

Лазні хацеў, а памыцца паспеў у ёй мо раз ці два, трэці раз — ужо мылі іншыя...

...Свядомасць то пакідала Фёдара, то зноў вярталася. Шпарка

бег конь. Мерна калываўся вазок. Грудзі то спіскала, накаціўшыся, церпка пяхучая хваля, як нажом рэзала жылот, брала за сэрца, душыла за горла, то адпускала, даўшы часовую палётку. І тады становілася лягчай дыхаць, прыёмная цеплыня агортвала цела, спакайней становілася на душы. У тыя хвіліны Фёдар адганяў самыя змрочныя думкі, цешыў сябе, што хутка будзе дома, у цёплым ложку, у клопаце родных — і ўсё міне, забудзецца, як сон кашмарны. І навошта ён паддаўся на ўгаворы тога гнюснага ліслівага чалавека, які, зрэшты, ніколі яму не падабаўся — надта ж коўзкі, агідны, двурушны. З такімі надта не насябруеш — падставяць, прададуць. Такія трапляліся і на фронце... Навошта паддаўся імгненнай спакусе, за якую так пакутліва цяпер расплачваецца?

У хвіліны прасвятлення Фёдар адчайна дакараў сябе, што гэтак неабачліва даў сябе завабіць у спакуслівую пастку здрады. Хацелася крычаць пра гэта ўголас, але вусны сціліся, як склеіліся, і ён толькі слаба, невыразна мычэў. А пасля ізноўку, як у яму, правальваўся ў забыццё...

Цок-цок-цок-цок — танцуе конь капытамі па абледзянелай дарозе. Шурх-шурх-шурх-шурх — свішчуць па снезе палазы саней... Шурх-шурх... ды не, гэта шуршыць плашч-палатка, каўзаючы па пашэрхлай леташняй траве. І нерухомае цела ляжыць пластом на палатцы. Федзя нават галавы падняць не можа, каб хоць на імгненне зірнуць, што там у яго з нагою, ці, можа, не дай Бог, яе ўвогуле... Фу-у! Яго хтосьці цягне. Значыць, яго ўсё ж адшукалі ў полі, сярод красавіцкае слоты, сярод перамешанага з крывёю пасля артылерыйскай атакі глыжэў яшчэ мёрзлай, бруднай зямлі. Хто?

Снег толькі сшыоў. Брудная вада агідна чыкае пад ботамі. Вымакла, хоць ты выкручвай, гіннасцёрка. Але ж — паўзі. Паспрабуй хаця б галаву прыпадняць. Адрозж — ціў-ў. Куля толькі і пільнуе разяваку. Снайперамі прастрэльваецца ўся тэрыторыя, дзе праходзіць лінія сувязі са штабам, дзесьці гахнула, парвала кабель. Дзе? Яго, Фёдара, паслалі высветліць. Паўзі нязручна — замінае катушка. Метр за метрам

пераадольвае ён узгоркі і лагчыны — толькі б хутчэй знайсці...

Ёсць! Ого! Ды тут варонка якая! Дзіва што развярнула. Ліквідаваць разрыў не так складана — тры месяцы менавіта гэтак вучылі ў Горкім. Хутка і спрытна надточвае-замяняе Федзя ўшчэнт разнесены ладны кавалак тэлефоннага кабеля. На месцы правярае сувязь. Ёсць!

Куды складаней дапаўзці, вярнуцца назад. Чорт! Наперадзе — лысы ўзгорак, ні кусціка — захінутца, ні хоць бы травінкі — адна шэрая брудная слота. І — трэба паўзці. Чаму быць, таго не мінуць. І воль ён ужо амаль перапоўз гэтую злашчасную лобную мясцінку. Яшчэ пару метраў і — скоціцца ўніз.

Ціў-ў! Ён і не пачуў, калі апякло ступню. Зразумеў, што паранены, толькі калі правая нага раптам цяжка і чужая зрабілася. Паўзці стала няспрытна-пакутліва, але Федзя ўсё роўна поўз. Халодным потам пакрывалася спіна, сілы пакідалі. Адчуўшы, што можа страціць прытомнасць, вырашыў крыху адпачыць. Злёгка прыпадняўшы галаву, убачыў белую дымкавую хмарку сярод красавіцкага блакіту, тая не хавалася, спакойна, быццам бы і не было вайны на свеце, плыла сабе бязбязна ўдалеч, стала раптам ціха-ціха, так што нават чуваць было, як зазвінала высокая ў небе ранняя птушачка-жаўручок. І — зямля раптам кульнула, стала спльваць з-пад яго неслухмянага цела... Зямля правальвалася ў забыццё...

...Шурх-шурх-шурх-шурх — воль і знайшлі яго! І, значыць, жыць яму яшчэ ды жыць...

...Дзякуй, дружа! Парадаваў! Ну, ты сапраўдны сябар, Валерка! Калоціцца рука, уцякае, не слухаецца «мышка». Як быццам я заходжу не ў інтэрнэт, а ў нейкую іншую часавую прастору і ў іншае вымярэнне, як быццам зараз убачу там бацьку — жывога, нават не сённяшняга, якому, божа мой, споўнілася б дзевяноста! А таго, даваеннага, дзевятнаццацігадовага, з кім не аднойчы сустракаліся ў нашым старым сінім плошавым альбоме.

Набіраю ў пошукавіку словы «Подзвіг народа». Праз хвіліну паўстае манументальны, як гара, каменны салдат-абаронца, нібы

сшыоў з мямарыяла «Брэсцкая крэпасць» — на ўвесь экран манітора. Так, пошук па прозвішчы. Уводжу звычайны ініцыялы. Выплывае: «Краснооремец в РККА с 20.12.1941г. Место призыва — Лепельский РВК Белорусская ССР. Витебская обл., Лепельский р-н. Номер записи в базе данных 46722881. Шчоўкаю па зорачцы, дзе «Описание подвига», нецяргліва чакаю, пакуль загрузіцца.

Высвечваецца пажоўклы кавалачак паперы, зусім як той, што ляжыць у маёй шкатулцы, толькі тэкст іншы: «Тов. Михно Фёдор Тимофеевич, участник Великой Отечественной войны на Центральном фронте в составе 7-го отдельного гвардейского батальона связи 5-ой гвардейской стрелковой дивизии в должности радиста с 20.12.41 г. по 19.4.42 года. Выполняя боевую задачу командования во время исправления порыва линии связи в районе гор. Юхнов был тяжело ранен осколком мины в правую ногу стопы 19.4.42 года».

Такая воль рамантычная віртуальная наша сустрэча з бацькам. Чаканне бывае нашмат рамантычнай самой рэчаіснасці. Сцілы тэкст у сусветнай павуціне — усё, што засталася ад самога дарагога мне чалавека. Нястройная граматыка тэкста, загадкавыя недакладнасці, над якімі буду доўга раздумваць. Напрыклад, як можна было прызваць бацьку з Лепельскага РВК у снежны сорок першага года? Альбо чаму ў даведцы напісана «сквозное пулевое ранение», пра якое, зрэшты, неаднойчы прыгадваў і сам бацька, а ў прадстаўленні да ўзнагароды раптам выплыў «осколок мины»? Да гэтых пытанняў дабавяцца іншыя: чаму на вайне бацьку ўратавалі, а ў мірны час забілі, чаму героі паміраюць, а баязліўцы застаюцца жыць. Я часта думаю пра таго настаўніка, які, можа, і не наўмысна, але забіў майго бацьку. Забіў сваім шкурніцтвам — чэрствасцю, карысліваасцю, палахліваасцю. Пра якія ідэалы ён паляля распавядаў у школе дзецям? Цікава, а што ён скажа пры сустрэчы Богу?

Аняго, знішчаюць людзей не толькі снарады і кулі, але і здрада і подласць. Але немагчыма забіць маю памяць...

У мяне ёсць Бацька. Быў... Ёсць... Будзе...

23 (15)

ЗГАДКІ

▶ ПАЛІЦА

НАСТАЛЬГІЯ

Уладзімір МАРОЗ

Бачыў у сеціве вестку аб новым рамане Уладзіміра Някляева «Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без». А тут і апошні ў старым годзе «Дзеяслоў» прыплыў з гэтым творам. Да назвы падзаглавак: «Менскі раман».

Чытаю, натуральна, ужо ў новым годзе, балазе на машыне не езджу ў звязку з парою года, а ў метро заўсёды нешта чытаю. Задавальненне вялікае. І не толькі таму, што сам настальгічна люблю Менск свайго студэнцкага юнацтва і маладосці, калі мы былі бестурботнымі і ведалі, акром старых, кожную новую прыцягальную кропку (рэстарцыю, кавярню ці піўніцу) значна меншага тады горада. А яшчэ і таму, што шмат якія персанажы рамана знаёмыя і мне.

Віктар Ледзенеў (па-беларуску хочацца Ледзянёў), журналіст, аўтар сцэнарыяў дакументальных фільмаў. Калі я прыйшоў на кінастудыю, заходзіў колькі разоў і ён, сядзеў у нашым пакоі, аб нечым размаўлялі... Але з пачатку 90-х супрацоўніцтва ўжо не было, іншыя патрэбы былі на той час сцэнарыі, беларускія, а нацыянальна арыентаваным чалавекам Віктара назваць было складана. Дарэчы, знешні выгляд яго ў мяне заўсёды бльтаўся з фатографам Сашам Дзмітрыевым — абодва барадатыя, валасы з сівізнай. Абудва высокія хлопцы. Дзмітрыеў бадзьяўся з Кошалем і са мною па мінскім андэграўндзе (майстэрні мастакоў на паддашках ці ў падвалах-паўпадвалах), фатаграфавалі мяне з Пятром. Было тое ў другой палове сямідзесятых. Трапіў ён і ў нейкую майстэрню недалёка вакзала, дзе са мною была савецкая мадэлярка з Карпатаў, што таксама вучылася ў літінстытуце і прыехала ў гасці з Масквы. Старонка вучэбнага рамана, так бы мовіць.

Андэграўнд перадусім звязаны ў мяне з Кошалем, бо для таго нашага юнацкага жыцця (студэнцкага і постстудэнцкага) лепш падыходзіла азначэнне багема. На архітэктурным факультэце вучыліся дзеці не абы якіх бацькоў, мы сябравалі, маглі сустраць новы год на дачы ў закрытым пасёлку для вышэйшага рэспубліканскага чынавенства, любілі паэзію, танцавальныя вечарыны з жывымі музыкамі (правобраз пазнейшых дыска-тэк), з намі жылі даўнія і сучасныя шэдэўры сусветнага дойлідства, якія клікалі ад будзённасці ў іншы свет. Нам падабалася больш сядзець у рэстарцыях і кавярнях, чымся ў лёхах ці па кватэрах. А ўвогуле наш час (я прыехаў вучыцца ў Мінск у 1970 годзе) — гэта не стылягі, як у рамане Някляева ў шасцідзесятых. У свеце нонканфармістамі былі ўжо хіпі. Я сам пэўны час насіў даўгія валасы, якія спускаліся ўніз хвалімі-кудзёркамі. Ды яшчэ «Бітлз» у памяшканнях з прыглушаным святлом.

З'явіліся джынсы, аднаму з маіх таварышаў бацькі купілі недзе гэтыя сінія порткі, ды і то на апошніх курсах. А так ні ў кога яшчэ не было. Не мог іх купіць у свой час і я, мо таму пазней з-за гэтага комплексу і не хацелася — так практычна ні разу ў жыцці і не насіў тыя джынсы. А цяпер тым больш — каб і заплацілі, то не надзеў бы. А Ледзенева апошні раз бачыў на нашым нядаўнім пісьменніцкім з'ездзе. Запомнілася, што ён распавядаў кампаніі (хто стаяў побач, таму і расказваў) аб сваіх кніжкіх ці графічных каранях і гісторыях, з гэтым звязаных. Голас густы, басісты, пераканаўчы, маўленне выдатнае — гаварыць ён уме!

Згаданага ў рамане Пілю, сына Піліпа Пестрака Анатоля, я таксама ведаў. Сам пісьменнік — мой зямляк, бацька рыхтаваў матэрыял аб ім у звязку з чарговым юбілеем. Вікенцій Іванавіч звязваўся з гэтай нагоды з яго сынам, дамовіўся аб сустрэчы. Прыехаў у Мінск, і мы выправіліся (ці не на «Жыгулях» яшчэ?) да яго ў Ждановічы (ці як гэта правільна назваць?). Карацей, на першыя пісьменніцкія дачы блізу Мінскага мора, якія давалі ў пяцідзесятых гады. Я быў на тых участках з рэжысёрам Валерам Кавалёвым у доме яго бацькі Паўла. Увогуле, гэты дачны пасёлка выдаваў на вёску, адно што зеляніна была суцэльная. Іначай, напэўна, і быць не магло — дзе карані нашых класікаў? І тут быў дамак як слянянкая хата. Пасядзелі, пагаварылі. Побач у гэтым пасёлку ўжо былі адбудаваныя новыя шыкоўныя дамы, за высокімі платамі. Ахова стаіць, якая на мае «Жыгулі» паглядае пагардліва. Сын Пестрака сказаў, што толькі за адзін пляч даюць мільён. Даляраў.

Ні ў якім сне не мог сасніць Піліп Сямёнавіч, што такую агромністую па грашак спадчыну ён пакіне не сваімі кнігамі (натуральна, ганарыўся ім), а

вось гэтым кавалачкам зямлі, адшкадаваным пры Хрушчове пісьменнікам савецкай уладай і дзякуючы якому яго сын можа стаць сапраўдным мільянерам. «А я не буду прадаваць, — сказаў сын, — мне тут добра жывецца». Можна, і не будзе. Хата ж бацькоўская.

А хто не ведае Лі Харві Освальда, які жыў у тыя гады, на пачатку шасцідзесятых, у Мінску? Моладзь сённяшняга мо і не ведае — што ім за цікавасць да гучных спраў пяцідзесяцігадовай даўніны? Ці Эдзі Рознэра? Не зразумеў толькі, хто прататып скульптара ці архітэктара Косці Ворана? Калі Косця Сарока, то аб гэтай легендарнай асобе чуў паказкі і расповеды неаднойчы. Ведаў і Кіма Хадзеева, беларускага дысідэнта пасляваенных часоў, ці не галоўнага персанажа някляеўскага рамана. Не проста чуў, але і меў знаёмства.

У пачатку васьмідзесятых гэта было. Неяк сядзелі мы з Мішам Шэлехам у кавярні «Бярозка» на Круглай, яшчэ хто быў — не памятаю. Міша ўжо адчуваў сябе вялікім паэтам, бадзьяўся недзе ў Маскве, друкаваўся там, мо ўжо і першая з дзвюх тамтэйшых кніжак яго выйшла. Але ж і я пачуваў сябе паэтам, хоць відавочных падстаў (публікацый) было тады вобмаль. Таму і вялася размова на грані. Я сказаў нешта ў тым сэнсе: паглядзім яшчэ, што з каго выйдзе.

Калі на сённяшні дзень... Забудзіўся Міша ў сваіх шуканнях нацыянальнай ідэнтычнасці, у пісаннях вершаў на розных мовах, у духовых пошуках неафіта... Ды не будзем тут нейкія рахункі падводзіць, дай Бог яму здароўя. Дык вось. Якраз мо для пацверджання сваіх амбіцый Шэлехаў і прапанаваў зайсці да Кіма, з якім быў знаёмы. Узнялі віна, здаецца, ды пайшлі, балазе, недалёка. Пакой у камунальнай кватэры выглядаў адпаведна статусу і ладу жыцця легендар-

нага мінчука — інтэлігентна-неахайна. Помніцца, што размова ўсчалася аб тэатры, літаральна ў тыя дні ў Мінску былі маскоўскія гастролі з пастаноўкаю п'есы Віктара Слаўкіна «Дачка стылягі», якая на афішах пісалася «Дарослая дачка маладога чалавека». Спектакль, зразумела, быў кідкім, ішоў пры аншлагах, памятаю ігру Альберта Філазова. Але па сэнсе выклікаў у мяне шмат прэрэчанняў. Тут і завязалася спрэчка, бо Кім, ясная справа, п'есу ўзносіў высока. Я ж стаяў на сваім, ужо на той час меў акрэслены перакананні і хрысціянскае бачанне жыцця. Кіму не падабалася, што яму не глядзяць у рот як гуру, а спрачаюцца, ды яшчэ пераканаўча і аргументавана, таму аб наступных сустрэчах-візітах і размовы не магло быць. У мяне і сёння такі ж погляд на тэатр. Самае галоўнае — прынцып гульні («лицедейства») нехрысціянскі.

...Ды нешта збочыў я ад рамана, дзе аб тэатры якраз няма практычна нічога... Знаёмы я быў і з Жарэсам Алфёравым, які не персанаж тут, але згадваецца, што вучыўся ў сорок другой школе на Камсамольскай, што адзіны з вучняў настаўніка фізікі Якава Барысавіча Мельцэрзона пайшоў у навуку і нават стаў Нобелеўскім лаўрэатам, а тады быў стылягам, насіў порткі з дудачкамі ды стракатую кашулю з малпамі.

Вось табе маеш! Зразумела, нават мімаходзь згаданае ў рамане вядомае на ўвесь свет імя нейкім чынам уздымае ці грунтуе тэкст, але ж пэўнай праўды жыцця і храналогіі ўсё ж прытрымлівацца — варта. Так здарылася ў жыцці, што я не проста быў знаёмы з лаўрэатам, а зняў аб ім як рэжысёр дакументальны фільм «Лазер Алфёрава», зрабіўшы дзеля гэтага дзве кінамастаграфічныя вандроўкі ў Санкт-Пецярбург і адну ў Маскву ды аб'ездзіўшы алфёраўскія мясціны ў Беларусі (Крайск, Гарадок, Віцебск, Мінск). Я бачыў увесь фотаархіў Жарэса Іванавіча — няма там аніводнага сведчання аб партачках дудачкамі ды кашулямі з малпамі. І не магло быць. Школу Жарэс скончыў у 1947-м, а ў сорок восьмым з'ехаў ужо ў Ленінград. Так, хлопцы яны былі вясёлыя, з гумарам, прыкалоца былі мастакі. Але якія ў той паўразбураны паваенны час стылягі? Ды і школа тады (адзіная мужчынская з чатырох усіх) была на пляцы Волі, у былым доме губернатара каля іезуіцкага касцёла, на Камсамольскую яна

перабралася пазней. Зразумела, прыязджаў рэгулярна сын да бацькоў, якія жылі ў Мінску да 1963 года, але стылягам яго ніхто не мог бачыць. Бо ўжо ў пяцідзесят трэцім ён рабіў першы савецкі радыёпрыёмнік, а ў 59-м атрымаў першы ордэн. У гусце Алфёраву не адкажаш, але гэта былі элегантныя чорныя касцюмчыкі ды адметныя капелюшы, а не прыкід стылягі. Адно праўда, што і падштурхнула, напэўна, аўтара згадаць імя Нобелеўскага лаўрэата, — тое, што ён вучыўся разам з Кімам Хадзеевым, яны сябравалі, і Жарэс у адзін са сваіх прыездаў у Мінск у 1954 годзе аказаўся першым, хто падшоў да Кіма пасля яго адсідкі ў турме. Астатнія абыходзілі наўзбоч.

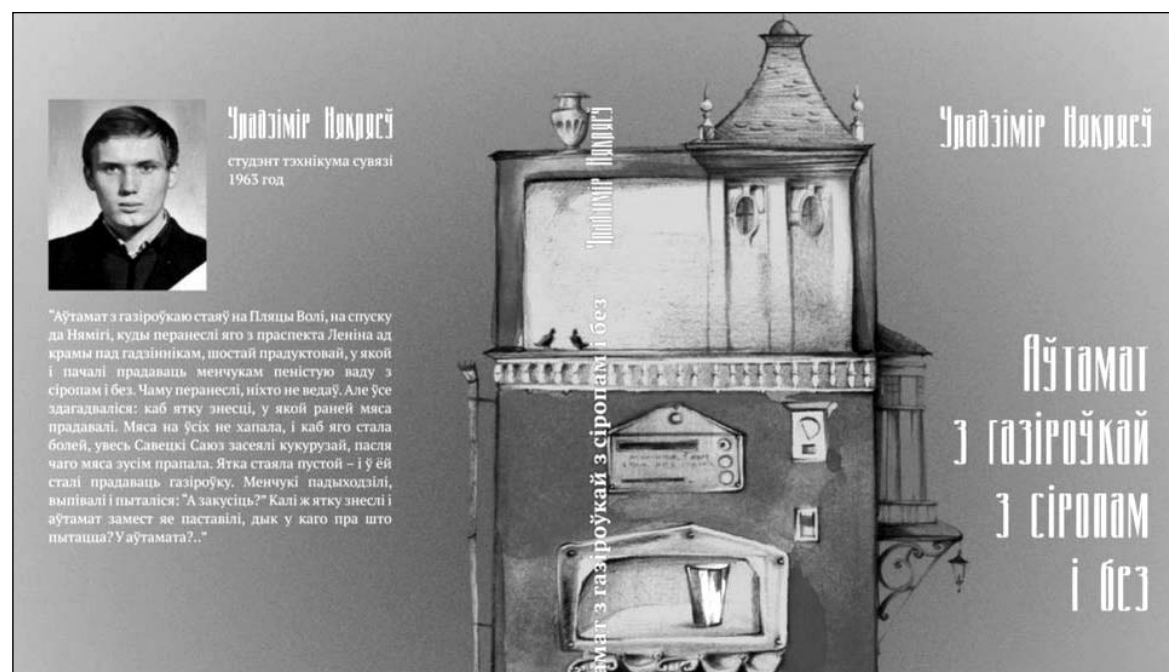
Ды перад намі ж — мастацкі твор, а не дакументальная проза. Таму не дзіўна, як вынікае з пасляслоўя аднаго з прататыпаў Віктара Ледзенева, што Ася і яе бацька Саламон Майсеевіч Бланк, «сваяк» Уладзіміра Ільіча Леніна, які якраз і прадае газіроўку з аўтамата з сіропам і без, — персанажы выдуманя. Сам я яшчэ са школьных гадоў быў заўсёды закаханым, таму перманентную закаханасць аўтара (хіба ж можа без гэтага вырасці паэт?) выдатна разумею. Гаварыла мне мая бабуля Маня — абкруціць цябе якая чарнявенькая! Не абкруціла. Хоць пад час вучобы я гады паўтара быў безнадзейна (як і аўтар у рамане) закаханы ў дзяўчыну са старэйшага курса з небеларускім імем... Якая маладосць без кахання?

...Уладзімір Някляеў напісаў свой менскі раман. Цудоўны раман. Дай Бог кожнаму напісаць свой твор аб Менску і маладосці, ды не ў кожнага таленту столькі, як у Някляева. Дарэчы, у Жарэса Алфёрава ў кнізе з абсалютна лапідарнай назвай «Наука и общество» ёсць уласны напісаны з любоўю менскі раман (глава «Моя родная Беларусь»), які чытаецца з вялікай цікавасцю. Ды і ўвогуле на сёння скардзіцца на адсутнасць у беларускай літаратуры гарадской прозы не выпадае, — пытанне толькі ў тым, цікава табе чытаць гэта ці не. У дадзеным выпадку задавальненне было вялікае, і не толькі з-за ўсяго вышэйзгаданага, а таму, што раман. Пры тым эгацэнтрычнасць тэксту не выклікала супраціўлення, наадварот, мне якраз і падабаюцца эгацэнтрычныя творы. Тут хоць аўтара-героя можна адчуць, не хаваецца ён за нейкі персанаж. Адно што падалося — гэбіскай тэмы зашмат, ці не перабор? Ужо і не ведаеш, можа, і паспакуваць гэтым людзям, бо ў іх жыцці і абставіны такія? А спачуваць і кранацца іх апраўданню ці пацвярджэнню свайго дзікага з чалавечага гледзішча рацыі аніак не хочацца...

А ў рамане мне не хапіла выйсця. Светлая настальгія аб юнацтве, каханні — гэта зразумела, гэта тычыць кожнага, без гэтага творцу проста нельга ўявіць. А што далей? Складваецца ўражанне, што аўтар сам не ведае, што са свайго настальгічнага рацыянальнага гледзішча рацыі аніак не хочацца...

...Другому лягчэй задаць пытанні, выказаць прэтэнзіі. Адкажы на тыя пытанні найперш сам, напішы сваё, калі адчуваеш нешта большае ці глыбейшае, ці вышэйшае.

Скардзіцца на адсутнасць у беларускай літаратуры гарадской прозы не выпадае, — пытанне толькі ў тым, цікава табе чытаць гэта ці не. У дадзеным выпадку задавальненне было вялікае

«Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без» студэнт гэмікума сувязі 1963 год

«Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без» студэнт гэмікума сувязі 1963 год

«Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без» студэнт гэмікума сувязі 1963 год

▶ НОБЕЛЬ

ГРОНКИ ПРЭМІІ СТЭЙНБЕКА

Шведская акадэмія расакрэціла архіўныя дакументы, прысвечаныя прысуджэнню Нобелеўскай прэміі па літаратуры ў 1962 годзе. Як паведаміла «The Guardian», выбар класіка амерыканскай літаратуры Джона Стэйнбека тады стаў кампрамісным варыянтам: яго палічылі «лепшым у дрэннай кампаніі».

У 1962 годзе на Нобелеўскую прэмію па літаратуры вылучылі 66 чалавек, а ў ліку фіналістаў аказаліся пяць аўтараў. Апроч Стэйнбека на прэмію прэтэндавалі французскі драматург Жан Ануї, дацкая пісьменніца Карэн Бліксэн і брытанскія пісьменнікі Роберт Грэйвс і Лорэнс Даррэл.

Сярод архіўных дакументаў захаваліся каментары аднаго з членаў Нобелеўскага камітэта Генры Олсана, які напісаў, што камітэт патрапіў у незайздросную сітуацыю, паколькі ў 1962 годзе не было відавочнага пераможцы. Бліксэн, якая напісала раман «З Афрыкі», «пакінула» спіс, бо памерла ў верасні 1962-га.

Олсан быў супраць прысуджэння прэміі Грэйвсу, які, хоць і напісаў некалькі гістарычных раманаў, усё ж быў больш паэтам, чым празаікам. Олсан лічыў, што нельга прысуджаць прэмію якому-небудзь англамоўнаму паэту датуль, пакуль жывы Эзра Паўнд. Кандыдатура Даррэла адхілялася другі год запар. Па здагадках газеты «Svenska Dagbladet», камітэт палічыў, што аўтар «Александрыйскага квартэта» да таго моманту напісаў недастаткова для атрымання прэміі.

Па якіх чынніках быў выключаны Жан Ануї, невядома. Як

адзначае выданне, мабыць, на рашэнне камітэта паўплываў той факт, што ў 1960-м прэмію далі французскаму паэту Сен-Жону Персу. Да таго ж ужо тады ў ліку магчымых кандыдатаў на Нобелеўку разглядаўся Жан-Поль Сартр (і атрымаў яе ў 1964 годзе).

У выніку выбар Нобелеўскага камітэта з некаторымі агаворкамі выпаў на Стэйнбека, аўтара раманаў «Гронкі гневу» і «Да ўсходу ад Эдэма» (якога да таго часу ўжо вылучалі на прэмію восем разоў!).

Стэйнбеку ўручылі прэмію з наступнай фармулёўкай: «За рэалістычны і паэтычны дар, які спалучаецца з мяккім гумарам і вострым сацыяльным бачаннем». Крытыкі і ў ЗША, і ў Швецыі ўспрынялі рашэнне камітэта негатыўна, назваўшы яго памылкай і адзначаўшы, што познія творы пісьменніка значна саступалі ў якасці яго раннім раманам.

Паводле правілаў Нобелеўскага камітэта, усе матэрыялы пра прысуджэнне прэміі трымаюцца ў таямніцы на працягу 50 гадоў. Так, толькі напачатку 2012 года высветлілася, што ў 1961 годзе на прэмію, якую ў выніку атрымаў Іва Андрыч, прэтэндавалі Грэм Грын і Джон Рональд Руэл Толкіен. Аднак Нобелеўскі камітэт вырашыў, што «Уладара прэсценкаў ні ў якім разе нельга ацэньваць як высакаякасную прозу»...

МАЛДОВА, НОБЕЛЬ І ХАЛАКОСТ...

Рада Саюза пісьменнікаў Малдовы вылучыла на Нобелеўскую прэмію па літаратуры выхадца з Бесарабіі Паўла Гому. Як паведаміў кішынёўскі тэлеканал PublikaTV, гэта першы пісьменнік, які нарадзіўся ў Бесарабіі і вылучаны на прэмію Нобеля.

Сам жа Гома на першае тэлефанаванне журналістаў адказаў, што пакуль нічога не ведае пра рашэнне Саюза пісьменнікаў Малдовы.

Паўл Гома нарадзіўся ў сярэдзіне 30-х гадоў у вёсцы Мана, размешчаным на тэрыторыі Бесарабіі. Пасля таго, як гэтая тэрыторыя адышла да СССР, сям'я пісьменніка эмігравала ў Румынію,

дзе ён і вырас. У Румыніі будучага пісьменніка пераследавалі за антыкамуністычныя погляды. У канцы 70-х яго пазбавілі грамадзянства, пасля чаго Гома з сям'ёй з'ехаў у Парыж, дзе працягнуў антыкамуністычную дзейнасць і жыве да гэтага часу.

Творы Паўла Гомы публікуюцца з 60-х гадоў. У 2003-м ён апублікаваў эсэ «Крывавы тыдзень 28 чэрвеня – 3 ліпеня 1940, ці Бесарабія і габрэі», у якім, у прыватнасці, сцвярджаў, што ў Халакосте вінаватыя самі габрэі. Як паведаміла ІА REGNUM, раней габрэйскія арганізацыі Малдовы неаднаразова пратэставалі супраць прысваення Гома розных малдаўскіх узнагарод і навуковых званняў. У 2010 годзе Гома ўрачыста прымаў ў малдоўскай Акадэміі навук. Старшыня Асацыяцыі габрэяў-вясняў канцлагераў Малдовы Шабс Ройф заявіў, што «ў пытанні Халакоста афіцыйная Малдова сёння падзяляе пункт гледжання нацыстаў і іх памагатых». Па словах Ройфа, Паўл Гома «не жыве ў Румыніі, бо там даюць тры гады за адмаўленне Халакоста, чым гэты чалавек сумна і знакаміты».

▶ КНИГАСКОП

«КІТАЙСКІ» ДЖЭЙМС ДЖОЙС

Новы кітайскі пераклад «Хаўтураў па Фінегану» ірландца Джэймса Джойса, рамана, які славіцца сваёй стылістычнай складанасцю, стаў чытацкім хітом у Кітаі. Першапачатковы наклад кнігі ў 8000 асобнікаў разышоўся за тры тыдні.

Кніга актыўна рэкламавалася на білбордах у Шанхаі і Пекіне, што стала першым выпадкам масавай рэкламнай кампаніі перакладу іншамоўнага твора ў Кітаі. Па продажах у Шанхаі раман саступіў

толькі біяграфіі былога кітайскага правадзца Дэн Сяопіна.

У мацерыковым Кітаі гэта першае выданне рамана, які Джойс пісаў 17 гадоў і які выйшаў у 1939-м.

Па меркаваннях экспертаў кніжнага рынку, поспех перакладу можа прывесці да абуджэння цікавасці кітайцаў да замежнай інтэлектуальнай літаратуры.

Перакладчык рамана Дай Кангрон з Шанхайскага ўніверсітэта Фудань працаваў восем гадоў, каб пераставіць плынь свядомасці Джойса па-кітайску, а выдавец Ван Вайсонг з Шанхайскага народнага выдавецкага дома апісвае поспех кнігі як «вельмі нечаканы».

Хоць «высакалобы» раман атрымаў непрадбачаны камерцыйны поспех на рынку, агучваліся і негатыўныя рэакцыі на Джойса. Прафесар універсітэта Цзютун з Шанхая Цзян Сяоян, як паведаміла «Сінхуа», заявіў: «Джойс, мабыць, быў псіхічна хворы, калі напісаў такі раман».

КНИГА БРЫТАНСКАГА ГОДА

Гістарычны раман «Заносьце целы» («Bring Up the Bodies») брытанскай пісьменніцы Хілары Мэнтэл стаў лаўрэатам літаратурнай прэміі «Costa» ў намінацыі «Кніга года», паведаміла «Reuters».

Раней Мэнтэл за гэты раман атрымала брытанскага «Букера», стаўшы першай пісьменніцай і першай прадстаўніцай Вялікабрытаніі, якая здолела двойчы заваяваць гэтую прэстыжную літаратурную ўзнагароду. «Заносьце целы» — другая частка гістарычнай трылогіі, пачатак якой — «Wolf Hall» — у 2009-м прынес Мэнтэл «Букера».

Прэмія «Costa» прысуджаецца штогод аўтарам з Вялікабрытаніі і Ірландыі ў пяці намінацыях: найлепшы раман, біяграфія, паэтычная кніга, дзіцячая кніга і дэбют. Пасля прысуджэння гэтых узнагарод журы выбірае ўладальніка галоўнай прэміі — за кнігу года.

Акрамя Мэнтэл, якая атрымала ўзнагароду за найлепшы раман

і кнігу года, прэмію за найлепшы дэбют прысудзілі Франчэсцы Сігал за раман «The Innocents», найлепшай паэтычнай кнігай быў прызнаны зборнік шатландскай паэткі Кэтлін Джэмі «The Overhaul». Узнагароду за найлепшую дзіцячую кнігу атрымала Салі Гарднэр за «Maggot Moon». Найлепшай біяграфіяй прызналі графічную навэллу Браяна і Мэры Толбат «Dotter of her Father's Eyes» пра жыццё дачкі Джэймса Джойса.

Прэмія «Costa Book Award» уручаецца з 1971 года, але да 2005-га яна мела назву «Whitbread Book Award». Пераможца ў намінацыі «Кніга года» атрымлівае чэк на 30 тысяч фунтаў стэрлінгаў, а лаўрэаты ў кожнай з катэгорый — чэкі на пяць тысяч.

АГАТА КРЫСЦІ І СПЕЦСЛУЖБЫ

Падчас Другой сусветнай вайны Агату Крысці запозрылі ў сувязях з сакрэтнай службай. Як піша газета «The Guardian» са спасылкай на архіўныя матэрыялы, агенты MI-5 палічылі, што ў пісьменніцы быў інфарматар у сакрэтным шыфравальным падраздзяленні Блэтчлі-Парк.

Шыфравальнікі з Блэтчлі-Парк выконвалі асаблівую ролю ў брытанскай арміі. Менавіта яны ўзламалі нямецкі шыфравальны код «Энігма». Пра існаванне падраздзялення мала хто ведаў, у той час як ад працы яго супрацоўнікаў залежалі ключавыя рашэнні, якія прымалі ў штабе войскаў Вялікабрытаніі.

У 1941 годзе ў Агаты Крысці выйшаў шпіёнскі раман «Н ці М?». Адзін з герояў кнігі, былы вайсковец індыйскай арміі, быў названы маёрам Блэтчлі. Герой сцвярджаў, што ведае планы брытанскіх войскаў па барацьбе з Гітлерам.

Пасля выхаду кнігі супрацоўнікі MI-5 запозрылі, што пісьменніца ведае пра існаванне сакрэтнага шыфравальнага падраздзялення Блэтчлі-Парк. Больш за тое, у Агаты Крысці сярод сяброў быў супрацоўнік гэтага падраздзялення Дылі Нокс. Контрразведчыкі не рызыкнулі дапытаць Агату Крысці, баючыся агалоскі такіх дзеянняў. Замест гэтага яны дапыталі Нокса.

Шыфравальнік пераканаў MI-5, што ён нічога не раскажаў пісьменніцы пра сваю працу. Ён паабяцаў даведацца, адкуль Агата Крысці ўзяла імя для героя сваёй кнігі. Ён запрасіў пісьменніцу ў

ПАЗБАВІЦЬ ЗВАННЯ «НАРОДНАГА»!

Азербайджанскі пісьменнік Акрам Айліслі пазбаўлены звання «народнага». Пра гэта са спасылкай на BBC паведаміла радыё «Свабода».

Раман «Каменныя сны», які апісвае напад на армян у Баку ў снежні 1989 года, выклікаў шырокі рэзананс у Баку (ён быў апублікаваны ў мінулым годзе на расійскай мове ў маскоўскім часопісе «Дружба народаў»). У адказ аўтара прагучалі абвінавачванні ў неаб'ектыўнасці ў выкладанні гістарычных фактаў.

У гутарцы з Азербайджанскай службай BBC Акрам Айліслі сказаў, што пазбаўленне звання «народнага пісьменніка» было для яго нечаканасцю і што ад рашэння нясе «духам 30-х гадоў».

«Глеба для гэтага рыхтавалася, як у 1930-я гады, з «лістамі ад народа». Я не мог сабе ўявіць, што гэта здарыцца. Свабода слова гарантуецца ж канстытуцыяй!», — адзначаў пісьменнік.

гошці і за кубкам гарбаты няўзнак спытаў, чаму яна назвала маёра менавіта Блэтчлі.

«Чаму? Я неяк затрымалася ў мястэчку Блэтчлі па дарозе з Оксфарда ў Лондан і вырашыла адпомсціць гэтаму мястэчку, назваўшы ў гонар яго не самага прыемнага персанажа», — адказала пісьменніца. Пасля гэтага ў MI-5 больш не было да яе прэтэнзій.

Матэрыялы старонкі падрыхтаваны паводле паведамленняў «The Guardian», ІА «REGNUM», «PublikaTV», BBC, радыё «Свабода», «Associated Press», telegraph.co.uk, prajdzisvet.org, lenta.ru і «Reuters».